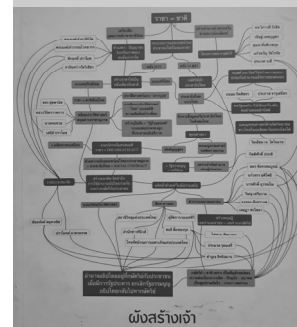


พลวัตสถาบันพระมหากษัตริย์
เชิงเครือข่าย: ข้อสังเกตว่าด้วยความ
เปลี่ยนแปลงของเครือข่ายชนชั้นนำไทย
พ.ศ. 2495 - 2535*
(Dynamics of Network Monarchy:
Observations about Changes of
Thai Elite Network
during B.E. 2495 - 2535)

อาสา คำภา**
(Asa Kumpha)

* บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาวิทยานิพนธ์ระดับดุษฎีบัณฑิต สาขา
ประวัติศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เรื่อง “ความ
เปลี่ยนแปลงของเครือข่ายชนชั้นนำไทย พ.ศ. 2495 - 2535”.

** นักวิจัยปฏิบัติการ สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
(Researcher, Thai Khadi Research Institute, Thammasat
University).



บทความวิจัย

วิชาการ

บทคัดย่อ

แม้ว่าแนวคิดเรื่อง สถาบันพระมหากษัตริย์เชิงเครือข่าย จะมีปรากฏอยู่ในงานวิชาการทั้งทางด้านรัฐศาสตร์ ประวัติศาสตร์การเมืองไทย ประวัติศาสตร์ร่วมสมัย ในช่วงระยะเวลากว่าทศวรรษแล้วก็ตาม หากแต่โดยมากแนวคิดนี้ยังคงถูกใช้เป็นเพียงกรอบหลวม ๆ ในการวิเคราะห์ อีกทั้งยังไม่มีการศึกษาอย่างเฉพาะเจาะจงไปที่ตัวสถาบันพระมหากษัตริย์เชิงเครือข่ายแต่อย่างใด บทความนี้เป็นการตั้งข้อสังเกตทดลองสร้างคำอธิบายเพื่อวิเคราะห์หาความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งที่เรียกว่า สถาบันพระมหากษัตริย์เชิงเครือข่ายกับ เครือข่ายชนชั้นนำไทย ข้อค้นพบจากการศึกษา คือ การก่อรูปและพลวัตของสถาบันพระมหากษัตริย์เชิงเครือข่ายเป็นสิ่งที่สัมพันธ์กับ “พระราชอำนาจนำ” ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชในแต่ละช่วงเวลา ขณะที่กลุ่มก้อนตัวแสดงในสถาบันพระมหากษัตริย์เชิงเครือข่ายซึ่งล้วนเป็นสมาชิกของกลุ่มชนชั้นนำไทยนั้นมักมีลักษณะความสัมพันธ์แบบ “อิสระเชิงสัมพันธ์” สิ่งนี้มีผลต่อการเคลื่อนไหวเข้าออกการขยายตัวหรือการเรียวลงของสถาบันพระมหากษัตริย์เชิงเครือข่ายอยู่เป็นระยะ ๆ ขึ้นอยู่กับช่วงจังหวะแห่งพระราชอำนาจนำ นอกจากนี้ ในฐานะที่สถาบันพระมหากษัตริย์เชิงเครือข่ายถือเป็นส่วนหนึ่งในโครงสร้างเครือข่ายชนชั้นนำไทย “ฉันทามติชนชั้นนำไทย” จึงเป็นสิ่งสำคัญโดยสิ่งนี้มีผลต่อการกำหนดช่วงจังหวะเวลาแห่งพระราชอำนาจนำด้วย ทั้งหมดนี้กระบวนการก่อรูปและพลวัตสถาบันพระมหากษัตริย์เชิงเครือข่าย ยังเป็นข้ออธิบายที่สอดคล้องกับการทำความเข้าใจความเปลี่ยนแปลงของเครือข่ายชนชั้นนำไทยได้อย่างเป็นมหภาคองค์รวม

คำสำคัญ: สถาบันพระมหากษัตริย์เชิงเครือข่าย, ชนชั้นนำไทย, พระราชอำนาจนำ, อิสระเชิงสัมพันธ์, ฉันทามติร่วม

ABSTRACT

Although the concept of network monarchy has been seen emerging across numerous academic works in the fields of political science, political history of Thailand and contemporary history in past decades, the concept has only been used within a theoretical and conceptual framework for analysis. Given the lack of a specific study on the network monarchy, this article attempts to give an analytical study on the relationship between the network monarchy and the Thai elite network. The study found that the formation and dynamics of the network monarchy correlates to the “royal hegemony” of His Majesty King Bhumibol Adulyadej in each period. While components of the network monarchy belong to the Thai elite group, the correlation exists in “Relative Autonomy”, affecting the movement, expansion and contraction of the network monarchy periodically; depending on rhythm of the royal hegemony. In addition, as the network monarchy is part of the Thai elite network structure, “consensus among the Thai elite” is essential; having effects on determining the rhythm of the royal hegemony. By all means, the formation and dynamics of the network monarchy provides an analytical explanation onto the development and structural changes within the Thai elite network at a macroscopic scale.

Keywords: Network Monarchy, Thai Elite, Royal Hegemony, Relative Autonomy, Consensus

บทนำ

บทบาทความสำคัญของกลุ่มชนชั้นนำไทยเป็นประเด็นที่ถูกหยิบยกในการศึกษาประวัติศาสตร์ไทยมาอย่างยาวนานและครอบคลุมประวัติศาสตร์แทบทุกยุคสมัย ทว่า โดยมากแล้วการศึกษาส่วนใหญ่ยังคงมุ่งเน้นไปที่ปัจจัยผู้กระทำการทางประวัติศาสตร์ (Historical Actor) ที่ขับเคลื่อนแนวคิด “มหาบุรุษ” (Greatman) โดยเฉพาะอย่างยิ่งการศึกษาประเด็นอันเกี่ยวเนื่องกับสถาบันพระมหากษัตริย์ที่มักวางบทบาทพระมหากษัตริย์ไว้เป็นศูนย์กลางของกลุ่มชนชั้นนำไทย อย่างไรก็ตาม ในความเป็นจริงที่ความเปลี่ยนแปลงทั้งในทางการเมือง เศรษฐกิจ และวัฒนธรรมได้เกิดขึ้นอย่างไพศาลและซับซ้อนในช่วงหลายทศวรรษที่ผ่านมาจนก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงอย่างมากแม้ในกลุ่มชนชั้นนำไทยเอง เช่น การปรากฏกลุ่มก้อนตัวแสดงทางประวัติศาสตร์ที่หลากหลาย ตลอดจนลักษณะความสัมพันธ์ที่ดำเนินไปในรูปแบบ “อิสระเชิงสัมพัทธ์” (Relative Autonomy) มากขึ้น กระทั่งวิธีการวิเคราะห์ชนชั้นนำไทยตามแบบแผนเดิมอาจไม่เพียงพอต่อการอธิบายทำความเข้าใจ ชนชั้นนำไทยได้อีกต่อไป

นับตั้งแต่ทศวรรษ 2500 เป็นต้นมา กรอบแนวคิดทางรัฐศาสตร์ที่ใช้วิเคราะห์กลุ่มชนชั้นนำไทยที่สำคัญ คือ “Bureaucratic Polity” หรือ “อำมาตยาธิปไตย” ของ Fred W. Riggs (Riggs 1966) นับเป็นชุดคำอธิบายซึ่งเป็นที่ยอมรับกันอย่างกว้างขวางในแวดวงวิชาการ แม้ว่าด้านหนึ่งชุดคำอธิบายนี้จะยังไม่ครอบคลุมการอธิบายพฤติกรรมของกลุ่มก้อน ตัวแสดงทางประวัติศาสตร์บางกลุ่ม เช่น สถาบันพระมหากษัตริย์ซึ่งปฏิเสธไม่ได้ว่าเป็นองค์ประกอบสำคัญของกลุ่มชนชั้นนำไทยในประวัติศาสตร์ร่วมสมัย การอธิบายสถาบันพระมหากษัตริย์ ตลอดจนบุคคลและกลุ่มคนที่อยู่แวดล้อมอย่างที่เป็นส่วนหนึ่งในการวิเคราะห์เพื่อมองภาพปฏิสัมพันธ์ พลวัต และความเปลี่ยนแปลงของกลุ่มชนชั้นนำไทย จึงเป็นประเด็นที่ยังไม่มีการพิจารณาอย่างจริงจัง

บทความนี้เป็นการตั้งข้อสังเกตเพื่อทดลองสร้างคำอธิบายเกี่ยวกับความเปลี่ยนแปลงทางการเมืองเศรษฐกิจไทยระหว่าง พ.ศ. 2495 - 2535 โดยเลือกพิจารณาผ่านความเปลี่ยนแปลงของเครือข่ายชนชั้นนำไทยที่สัมพันธ์กับสถาบันพระมหากษัตริย์ บนข้อสมมุติฐานที่ว่า การจะทำความเข้าใจการเมืองไทยในช่วงเวลาดังกล่าวได้อย่างลึกซึ้งจำเป็นต้องเข้าใจพลวัตทางการเมืองเศรษฐกิจที่สัมพันธ์กับเครือข่ายชนชั้นนำไทยกลุ่มนี้ ซึ่งเป็นเครือข่ายที่มีบทบาทสำคัญอย่างโดดเด่น ทั้งนี้เราอาจใช้คำเรียกเครือข่ายชนชั้นนำไทยที่เป็นเป้าประสงค์และวัตถุในการศึกษาครั้งนี้ด้วยคำว่า “สถาบันพระมหากษัตริย์เชิงเครือข่าย” (Network Monarchy)

“สถาบันพระมหากษัตริย์เชิงเครือข่าย” เคยเป็นคำที่แพร่หลายในวงวิชาการและความสนใจสาธารณะในช่วงกว่าทศวรรษที่ผ่านมา จากงานเขียนของ Duncan McCargo เรื่อง “Network Monarchy and legitimacy Crisis in Thailand” (2005) ทั้งนี้ “Network Monarchy” หรือ “สถาบันพระมหากษัตริย์เชิงเครือข่าย”¹ เป็นหนึ่งในข้อเสนอที่ท้าทายแนวคิด “Bureaucratic Polity” หรือ “อำมาตยาธิปไตย” ที่มีอิทธิพลครอบงำการวิเคราะห์การเมืองไทยมาอย่างยาวนาน เนื่องจาก “อำมาตยาธิปไตย” ให้ความสำคัญกับชนชั้นนำในระบบราชการและการต่อสู้ระหว่างกลุ่มคนในระบบราชการ คำอธิบายดังกล่าวจึงสอดคล้องกับบทบาทของผู้นำทหารไทยซึ่งเป็นกลุ่มที่ครองอำนาจในการเมืองไทยมาอย่างยาวนาน นับตั้งแต่หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 ต่อเนื่องถึงยุคสมัย สฤษดิ์ - ถนอม อีกทั้ง “อำมาตยาธิปไตย” ยังเป็นแนวคิดที่สอดคล้องกับมิติประวัติศาสตร์เชิงพัฒนาการว่าด้วยการกระบวนการเข้าสู่ประชาธิปไตย (Democratization) โดยเฉพาะอย่างยิ่ง

¹ นักวิชาการผู้เสนอการใช้คำแปลนี้ คือ ศาสตราจารย์ ดร. นิธิ เอียวศรีวงศ์ นอกจากนี้ นักวิชาการด้านรัฐศาสตร์ เช่น ศาสตราจารย์ ดร. เกษียร เตชะพีระ เคยเสนอใช้คำแปลนี้ว่า “เครือข่ายในหลวง”.

นับตั้งแต่หลังเหตุการณ์ 14 ตุลาฯ พ.ศ. 2516 ที่อิทธิพลของทหารต่อการเมืองไทยค่อย ๆ เสื่อมถอยลงเป็นลำดับ

อย่างไรก็ตาม แนวคิด “อำมาตยาธิปไตย” กลับบดบังและลดทอนความซับซ้อนของกลุ่มก้อนตัวแสดงบางกลุ่มไปไม่น้อยโดยเฉพาะอย่างยิ่งตัวแสดงที่อยู่ในปริมณฑล “เหนือการเมือง” คือ สถาบันพระมหากษัตริย์ (Winichakul 2013) ต่อประเด็นนี้ McCargo มีข้อเสนอว่าในการจะทำความเข้าใจวิเคราะห์การเมืองไทย สิ่งที่จะสามารถช่วยให้เกิดความเข้าใจได้อย่างเป็นระบบได้ คือการมองการเมืองในฐานะการต่อสู้แข่งขันกันระหว่าง “เครือข่าย” (Network) หรือ “การเมืองเชิงเครือข่าย” โดยเครือข่ายที่มีอิทธิพลต่อการเมืองไทยเป็นอย่างมากในช่วงเวลา 3 - 4 ทศวรรษที่ผ่านมา คือ “Network Monarchy” หรือ “สถาบันพระมหากษัตริย์เชิงเครือข่าย” (McCargo 2005: 499)

อนึ่ง หากพิจารณาจากคำว่า “สถาบัน” และ “เครือข่าย” ย่อมแสดงให้เห็นว่ามิได้เฉพาะเจาะจงที่องค์พระมหากษัตริย์ในฐานะบุคคลเพียงอย่างเดียว แต่หมายรวมถึงบุคคลแวดล้อม ตัวแสดงอื่น ๆ และองค์ภาพพที่อยูรายล้อมรอบองค์พระมหากษัตริย์ กลุ่มก้อนตัวแสดงเหล่านี้อาจมีทั้งมิติของความจงรักภักดี ผลประโยชน์ อุดมการณ์ หรือสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่กล่าวมาร่วมกัน อนึ่ง ในการรับรู้ปัจจุบัน กลุ่มคนที่สังกัดอยู่ในสถาบันพระมหากษัตริย์เชิงเครือข่าย จากการรับรู้โดยผ่านงานของ McCargo และงานวิชาการร่วมสมัยต่าง ๆ นั้น ได้แก่ องคมนตรี กองทัพบก กลุ่มธุรกิจขนาดใหญ่ ผู้นำภาคประชาสังคมรวมถึงกลุ่มชนชั้นกลางไทย ซึ่งมีลักษณะเป็นกลุ่มแนวร่วมทางอุดมการณ์

ควรกล่าวด้วยว่าการใช้แนวคิด “การเมืองเชิงเครือข่าย” โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเจาะจงไปที่ “สถาบันพระมหากษัตริย์เชิงเครือข่าย” ในฐานะหน่วยวิเคราะห์ในการทำความเข้าใจการเมืองไทย มีปรากฏอยู่ใน งานศึกษาหลายชิ้นในช่วงกว่าทศวรรษที่ผ่านมา เช่น วิทยานิพนธ์เรื่อง “โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ: การสถาปนาพระราชอำนาจในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว” (พ.ศ. 2547) โดย ชนิตา ชิตบัณฑิต

วิทยานิพนธ์เรื่อง “การเสด็จพระราชดำเนินท้องที่ต่างจังหวัดของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช พ.ศ. 2493 - 2530” (พ.ศ. 2551) โดย ปรากฏ กลิ่นฟุ้ง บทความเรื่อง “คว่ำปฏิวัติ โค่นคณะราษฎร: การก่อตัวของระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข” (พ.ศ. 2554) และ “พระบารมีปกเกล้าฯ ใต้เงาอินทรี: แผนสงครามจิตวิทยาอเมริกันกับการสร้างสถาบันพระมหากษัตริย์ให้เป็นสัญลักษณ์” (พ.ศ. 2554) โดยณัฐพล ใจจริง ฯลฯ สะท้อนให้เห็นว่า แนวคิดเรื่องสถาบันพระมหากษัตริย์เชิงเครือข่าย (Network Monarchy) เป็นเรื่องที่ได้รับ ความสนใจในแวดวงวิชาการอยู่ไม่น้อย เกี่ยวกับประเด็นนี้ นิธิ เอียวศรีวงศ์ ยังเคยตั้งข้อสังเกตไว้ว่าการเมืองเชิงเครือข่ายนับเป็นพลังของทุกกลุ่ม การเมืองไม่ใช่เฉพาะแต่สถาบันพระมหากษัตริย์ หากแต่ “สถาบันพระมหากษัตริย์เชิงเครือข่าย” ถือได้ว่าประสบความสำเร็จมากกว่าทุกกลุ่ม (Eiamsriwong 2015: 322)

กระนั้นก็ตาม แม้จะปรากฏการใช้แนวคิด “การเมืองเชิงเครือข่าย” และ “สถาบันพระมหากษัตริย์เชิงเครือข่าย” ในงานวิชาการร่วมสมัย ทว่า การศึกษาโดยตรงไปที่ตัว “สถาบันพระมหากษัตริย์เชิงเครือข่าย” อย่างเป็นมิติทางประวัติศาสตร์ที่ครอบคลุมและลงลึก² ตลอดจนคำถามบางประการ เช่น อะไรคือลักษณะสำคัญของสิ่งที่เรียกว่าสถาบันพระมหากษัตริย์เชิงเครือข่าย? สถาบัน

² แม้แต่บทความเรื่อง “Network Monarchy and Legitimacy Crisis in Thailand” ของ Duncan McCargo (2005) เองที่เปิดประเด็นเรื่อง สถาบันพระมหากษัตริย์เชิงเครือข่าย ก็เป็นแต่เพียงการตั้งข้อสังเกตอย่างหลวม ๆ และเชื่อมโยงข้อมูลบทบาทของกลุ่มก้อน ตัวแสดง ที่เห็นในช่วงประวัติศาสตร์ยุคใกล้ คือราวทศวรรษ 2530 - พ.ศ. 2549 ก่อนรัฐประหาร 19 กันยายน พ.ศ. 2549 เป็นสำคัญ มิได้สืบย้อนไปไกลจนถึงช่วงก่อนหน้านี้ ของรัชกาลพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช อีกทั้งด้วยการนำเสนอในรูปแบบของบทความ ผู้เขียน (McCargo) จึงอาจมิได้ขยายความในประเด็นนี้ได้อย่างลงลึกหรือครอบคลุมเท่าที่ควร หากพิจารณาจากชุดข้อมูลที่มีอยู่จำนวนมากในสังคมไทย.

พระมหากษัตริย์เชิงเครือข่ายกับ เครือข่ายชนชั้นนำไทย คือสิ่งเดียวกันหรือไม่? การก่อรูปและพลวัตของสถาบันพระมหากษัตริย์เชิงเครือข่ายสัมพันธ์กับโครงสร้างการเมืองเศรษฐกิจไทยในลักษณะใด? ฯลฯ ประเด็นต่าง ๆ เหล่านี้ดูจะยังไม่มีภาพหรือถูกขยายความอย่างชัดเจน ต่อประเด็นนี้ ผู้ศึกษาจึงขอตั้งข้อสังเกต 3 - 4 ประการเพื่อการวิเคราะห์ ทำความเข้าใจถึงลักษณะสำคัญของสถาบันพระมหากษัตริย์เชิงเครือข่าย ตลอดจนเงื่อนไขทางประวัติศาสตร์ที่มีผลต่อการก่อรูปเครือข่ายเพื่อใช้เป็นกรอบทำความเข้าใจ และเพื่อทดลองตอบคำถามที่หยิบยกมาข้างต้น

การก่อรูปของ “สถาบันพระมหากษัตริย์เชิงเครือข่าย” กับเงื่อนไข “พระราชอำนาจนำ” (Royal Hegemony)

ภายใต้โครงสร้างการเมืองเชิงเครือข่าย “สถาบันพระมหากษัตริย์เชิงเครือข่าย” นับเป็น “ส่วนหนึ่ง” ของ “สมาชิกเครือข่ายชนชั้นนำไทย” ทั้งนี้ หากพิจารณาโดยภาพรวมองค์ประกอบของกลุ่มก้อนตัวแสดงในสมาชิกเครือข่ายชนชั้นนำไทยหมายรวมประกอบไปด้วย สถาบันพระมหากษัตริย์ ผู้นำทหาร ชนชั้นนำในระบบราชการ เทคโนแครต ชนชั้นนำทางธุรกิจทั้งเก่าใหม่ ตลอดจนชนชั้นกลางในสังคมไทย กระนั้นก็ตาม ควรกล่าวด้วยว่าองค์ประกอบและการจัดวางความสัมพันธ์เครือข่ายชนชั้นนำไทยดังกล่าวเป็นผลสืบเนื่องจากเงื่อนไขทางประวัติศาสตร์ยุคหลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 เป็นสำคัญ แม้ว่าบางส่วนของสมาชิกเครือข่ายชนชั้นนำไทยจะเคยมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกันทั้งในทางวัฒนธรรม การแต่งงาน ตลอดจนผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจที่เคยมีร่วมกันมาก่อน ทว่า ในสถานการณ์ที่เปลี่ยนไปหลัง พ.ศ. 2475 ที่เกิดการต่อสู้ต่อรองโดยเฉพาอย่างยิ่งระหว่างสถาบันพระมหากษัตริย์กับคณะราษฎร จุดเปลี่ยนทางการเมืองไม่ว่าจะเป็นการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 รัฐประหาร พ.ศ. 2490 รัฐประหาร พ.ศ. 2500 ฯลฯ ตลอดจนปัจจัยจาก

ภายนอก เช่น สงครามโลกครั้งที่ 2 อิทธิพลของสหรัฐอเมริกาในทศวรรษ 2490 – 2500 ฯลฯ

สิ่งเหล่านี้ล้วนมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงสถานภาพ การปรากฏตัวแสดงใหม่ ๆ รวมถึงการจัดวางความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มก้อน ตัวแสดง ที่เป็นสมาชิกเครือข่ายชนชั้น นำไทยทั้งเก่า - ใหม่ ซึ่งแตกต่างไปจากก่อน พ.ศ. 2475³ อย่างสิ้นเชิง ไม่ว่าจะเป็นการปรากฏองค์ของเจ้านายพระบรมวงศานุวงศ์ที่มีคุณลักษณะห่างไกลจาก “เลือดสีน้ำเงินเข้ม” หากเปรียบเทียบกับยุคก่อน 2475 การปรากฏตัวของกลุ่มผู้นำทหารที่ไม่ศรัทธาแนวคิดรัฐธรรมนูญนิยม เช่น จอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์ และพวกพ้อง หรือการเกิดขึ้นของบรรดาเจ้าสัวหน้าใหม่ในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2⁴ ซึ่งแตกต่างไปจากกลุ่มเจ้าสัวเก่า หรือ “จีนผู้ตีบางกอก”⁵ ตลอดจนการเกิดขึ้นของชนชั้นกลางประเภท “คอปกขาว” (White Collar) ตั้งแต่ช่วงทศวรรษ 2500 เป็นต้นมา⁶

³ ตัวอย่างที่ชัดเจนที่สุดคือการที่เจ้านายราชสกุล “มหิดล” (รัชกาลที่ 8 รัชกาลที่ 9) ซึ่งทรงมีเลือดสามัญชนอยู่ครึ่งหนึ่ง ได้รับการสถาปนาขึ้นเป็นพระมหากษัตริย์โดยมติของรัฐสภาและความเห็นชอบในหมู่พระราชวงศ์.

⁴ ตัวอย่างของเจ้าสัวกลุ่มนี้ เช่น นายชิน โสภณพนิช แห่งธนาคารกรุงเทพ นายถาวร พรประภา แห่งสยามกลการ นายเทียม โชควัฒนา แห่งเครือสหพัฒน์ นายสุกรี โพธิ์รัตนกุล เจ้าพ่ออุตสาหกรรมสิ่งทอไทย นายสหัส มหาคณ ผู้ริเริ่มตำนานธุรกิจสุราและแบรนด์แม็โขง ฯลฯ.

⁵ คือ กลุ่มพ่อค้าจีน ที่ทำราชการมาแต่สมัยต้นรัตนโกสินทร์ โดยมากมักรับราชการในกรมท่าซ้าย บ้างเป็นเจ้าภาษีนายอากร ตัวอย่างเช่น บรรพบุรุษต้นตระกูลกัลยาณมิตร ไกรฤกษ์ โชติกเสถียร พิศาลบุตร โปษยานนท์ โปษยะจินดา ฯลฯ ในเวลาต่อมา พวกขุนนางเชื้อสายจีนเหล่านี้ ยังได้พัฒนาความสัมพันธ์กับกลุ่มพ่อค้าจีนที่เป็น Subjects หรือ “ส่วยเอก” ในบังคับต่างชาติ เช่น ต้นตระกูลหวั่งหลี ลำคำ ฯลฯ ซึ่งเป็นพ่อค้าเอกชนภายในระยะเวลาไม่ถึงสองชั่วอายุคน บรรดา “จีนผู้ตีบางกอก” เหล่านี้สามารถกลมกลืนกลายเป็นส่วนหนึ่งของชนชั้นนำไทยอย่างแนบสนิท ด้วยสายสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดกับราชสำนักและระบบราชการไทย.

⁶ ในการทำความเข้าใจเกี่ยวกับประเด็นนี้ ผู้สนใจอาจศึกษาได้จากงานเขียน รวมถึงปาถกฐาวาระต่าง ๆ ของศาสตราจารย์ ดร.นิธิ เอียวศรีวงศ์ เช่น บทความเรื่อง “นายกพระราชทาน มติชนรายวัน” (4, 11 เมษายน พ.ศ. 2554) บทความเรื่อง “พลวัตชนชั้นนำไทย มติชนรายวัน” (1, 8, 15 ตุลาคม พ.ศ. 2555) ปาฐกถา “เสรีภาพ ประชาธิปไตยกับสังคมไทยในระยะเปลี่ยนผ่าน” (21 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2556) และบทความขนาดยาว 8 ตอน เรื่อง “การเมืองมวลชนกับระบอบใหม่” ซึ่งทยอยตีพิมพ์ในมติชนสุดสัปดาห์ ตั้งแต่ฉบับวันที่ 13 มิถุนายน พ.ศ. 2557.

ดังที่ได้กล่าวข้างต้น เนื่องจาก สถาบันพระมหากษัตริย์เชิงเครือข่าย ไม่ใช่ทั้งหมดหากแต่เป็นเพียงส่วนหนึ่งในโครงสร้างการเมืองเชิงเครือข่ายชนชั้นนำไทย การก่อรูปของสถาบันพระมหากษัตริย์เชิงเครือข่ายจึงเกิดขึ้นบนความสัมพันธ์อย่างมีพลวัตกับกลุ่มก่อน ตัวแสดงต่าง ๆ ในโครงสร้างการเมืองเชิงเครือข่ายนี้เอง ด้วยเหตุนี้ ช่วงหลายทศวรรษที่ผ่านมาเส้นทางเดินของสถาบันพระมหากษัตริย์เชิงเครือข่ายจึงปรากฏการต่อสู้ ต่อรอง ประนีประนอม ผสานผลประโยชน์ ทั้งโดยเปิดเผยและโดยนัยอำพรางกับกลุ่มอื่น ๆ ในสมาชิกเครือข่ายชนชั้นนำไทยอยู่เสมอตัวอย่างเช่น ในช่วงทศวรรษ 2490 ที่แนวความคิดกษัตริย์นิยมซึ่งขับเคลื่อนโดยบุคคล เช่น นายควง อภัยวงศ์, ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช นักการเมืองผู้มีความใกล้ชิดกับพระมหากษัตริย์ จะมีลักษณะเป็นปฏิปักษ์กับทัศนคติของรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม หรือการที่องค์กรในวังต้นรัชกาลที่ 9 (ทศวรรษ 2490) ไม่ว่าจะเป็นพระยาศรีสวัสดิราช หรือ ม.ล.เดช สนิทวงศ์ ต่างก็เคยแสดงความเห็นคัดค้านกับนโยบายของรัฐบาลจอมพล ป. อย่างตรงไปตรงมา (Thepsongkhraow 2009: 177, 181)

ช่วงต้นทศวรรษ 2510 ก่อนเหตุการณ์ 14 ตุลาฯ 2516 ไม่นาน เป็นที่รับทราบว่ามีการแข่งขันกันอย่างเจียบ ๆ เหนือกลุ่มพลังฝ่ายขวาระหว่างพล.อ. ประภาส จารุเสถียร นายทหารผู้ทรงอำนาจและเป็นรัฐมนตรีมหาดไทยกับราชวงศ์ที่มีอิทธิพลอย่างมากในตำรวจตระเวนชายแดน (Anderson 2008: 123) โดยที่ฝ่ายหลังก็คือสถาบันพระมหากษัตริย์เชิงเครือข่ายที่มีพัฒนาการเติบโตควบคู่กับกลุ่มผู้นำทหารในระบอบสฤษดิ์ - ถนอม นันเอง หรือกระทั่งช่วงต้นทศวรรษ 2520 สมัยรัฐบาล พล.อ. เกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ (พ.ศ. 2520 - 2523) กล่าวได้ว่าเป็นช่วงที่กองทัพมีอำนาจต่อรองกับสถาบันพระมหากษัตริย์มากกว่าสภาวะการณ์ที่เกิดขึ้นภายหลังจากนั้น

หากพิจารณาช่วงระยะเวลาที่สถาบันพระมหากษัตริย์เชิงเครือข่ายได้มีปฏิสัมพันธ์กับกลุ่มก่อนตัวแสดงต่าง ๆ ในโครงสร้างการเมืองเชิงเครือข่าย จุดเริ่มต้น

ของการศึกษาอาจอยู่ที่ พ.ศ. 2495 ซึ่งเป็นปีที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ภูมิพลอดุลยเดช เสด็จฯ กลับมาประทับ ณ ประเทศไทยอย่างเป็นทางการถาวร เมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ทรงประทับอยู่ในประเทศไทย พระองค์ได้ดำรงสถานะเสมือนศูนย์กลางและสัญลักษณ์แห่งสถาบันพระมหากษัตริย์อย่างเป็นรูปธรรม หลังจากก่อนหน้านี้เป็นช่วงระยะเวลาเกือบ 2 ทศวรรษ ที่ประเทศไทยไม่มีพระมหากษัตริย์ประทับสถิตอยู่อย่างเห็นองค์เป็นหลักชัย ทั้งในความรู้สึกของประชาชนและในมิติความมั่นคงของกลุ่มกษัตริย์นิยมเอง ช่วงเวลาดังกล่าวจึงเป็นจุดเริ่มต้นสำคัญของกระบวนการ “ก่อรูป” ของสถาบันพระมหากษัตริย์เชิงเครือข่ายที่สัมพันธ์กับองค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 หลังจากนั้นเป็นต้นไปเป็นที่สังเกตได้ว่าการก่อรูปของสถาบันพระมหากษัตริย์เชิงเครือข่ายจะมีพัฒนาการที่สัมพันธ์กับพระราชอำนาจนำ (Royal Hegemony) ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 มาโดยตลอด ด้วยการมองภาพอย่างกว้าง ๆ จะพบว่าบางช่วงจังหวะสถานการณ์ที่พระราชอำนาจนำอยู่ในกระแสสูง เช่น หลังเหตุการณ์ 14 ตุลาฯ 2516 สถาบันพระมหากษัตริย์เชิงเครือข่ายได้ขยายตัวขึ้นจากการเข้ามาสังกัดเข้าร่วมของสมาชิกชนชั้นนำไทยต่าง ๆ ทั้งโดยกระบวนการคัดเลือกคัดสรรจากสถาบันพระมหากษัตริย์เอง บ้างอาจเป็นเพราะผลประโยชน์ต่างตอบแทน ความพึงพอใจตลอดจนความปรารถนาในระบบเกียรตินิยมซึ่งสัมพันธ์กับพระราชอำนาจนำ

แน่นอนว่าบนตรรกะที่สถาบันพระมหากษัตริย์เชิงเครือข่ายสัมพันธ์กับพระราชอำนาจนำ บางช่วงเวลาสถาบันพระมหากษัตริย์เชิงเครือข่ายก็อาจหดเรียวลงได้เช่นกัน เช่น หลังรัฐประหาร 20 ตุลาคม 2520 (รัฐประหารโค่นล้มรัฐบาลนายธานินทร์ กรัยวิเชียร) สมาชิกเครือข่ายชนชั้นนำไทยบางกลุ่มดูจะถอยห่างออกมาอย่างรักษาระยะกับสถาบันพระมหากษัตริย์ อย่างไรก็ตาม การเมืองเชิงเครือข่ายและการก่อรูปของสถาบันพระมหากษัตริย์ยังคงดำเนินสืบเนื่องมาในทศวรรษ 2520 จวบจนกระทั่งราวกลางทศวรรษ 2530 ที่การก่อรูปดังกล่าวเดินทางมาถึงจุด “อยู่ตัว”

ด้วยเพราะความสำเร็จของสถาบันพระมหากษัตริย์เชิงเครือข่ายที่มีเหนือสมาชิกเครือข่ายชนชั้นนำไทยทุกกลุ่มสิ่งนี้สัมพันธ์กับช่วงจังหวะที่พระราชอำนาจนำ (Royal Hegemony) ขึ้นสู่กระแสสูงอีกครั้งโดยเฉพาะอย่างยิ่งหลังเหตุการณ์พฤษภาทมิฬ 2535 และจักดำเนินต่อเนื่องและดำรงอยู่เกือบตลอดช่วงทศวรรษ 2540

ช่วงเวลานี้ สมาชิกเครือข่ายชนชั้นนำไทยทุกฝ่ายต่างยินยอมอ่อนรับในพระราชอำนาจนำโดยคหณิ พวกเขายินดีที่จะเข้าเป็นส่วนหนึ่งของสถาบันพระมหากษัตริย์เชิงเครือข่ายอย่างไม่มีข้อโต้แย้ง พระราชกระแส ตลอดจนแนวพระราชดำริต่าง ๆ ที่ปรากฏออกสู่สังคมในช่วงเวลานี้ จะเป็นสิ่งที่ชนชั้นนำไทย ตลอดจนภาคส่วนต่าง ๆ ในสังคมอ่อนน้อมนำมาปฏิบัติตามอย่างกระตือรือร้นและเอาการเอางาน⁷ ต่อประเด็นนี้ ช่วงระยะเวลาในการมองภาพกว้างเพื่อเห็นพัฒนาการและพลวัตของสถาบันพระมหากษัตริย์เชิงเครือข่าย (Network Monarchy) โดยเฉพาะในมิติที่สัมพันธ์กับพระราชอำนาจนำ (Royal Hegemony) จึงอาจหลุด

⁷ หนึ่ง ปฏิบัติการของ “พระราชอำนาจนำ” ใน พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ในช่วงเวลานี้ (ทศวรรษ 2530) ปรากฏอยู่หลายมิติ เช่น ในทางการเมือง พระราชอำนาจนำ จะเป็นปัจจัยชี้ขาดในการระงับความขัดแย้งทางการเมือง ตัวอย่างที่สามารถเห็นได้อย่างเด่นชัด กรณีเหตุการณ์พฤษภาทมิฬ พ.ศ. 2535 ที่ครั้งนั้นความรุนแรงยุติลงได้จากการที่ทรงมีรับสั่งให้ พล.อ. สุจินดา คราประยูร นายกรัฐมนตรีในขณะนั้น และ พล.ต. จำลอง ศรีเมือง แกนนำการชุมนุมประท้วง เข้าเฝ้าฯ ออกโทรทัศน์พร้อมกัน ในการนี้ทรงรับสั่งให้บุคคลทั้งสองหาทางแก้ปัญหาเพื่อให้บ้านเมืองสงบ หรือตัวอย่างกรณีของการที่ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ทรงมีพระราชดำรัสในวันที่ 4 ธันวาคม พ.ศ. 2536 ถึงการที่ควรจะมีการสร้างเขื่อนที่แม่น้ำป่าสักและแม่น้ำนครนายก หลังจากนั้นเพียงหนึ่งปีถัดมา (พ.ศ. 2537) รัฐบาลก็เร่งสนองพระราชดำรินี้อย่างกระตือรือร้นเอาการเอางานจนเห็นผลเป็นรูปธรรม เป็นที่มาของ เขื่อนป่าสักชลสิทธิ์ จังหวัดลพบุรี และเขื่อนขุนด่านปราการชล จังหวัดนครนายก ซึ่งประการหลังนี้ คือ พระราชอำนาจนำในมิติของการพัฒนาในโครงการชลประทานระดับชาติ นั่นเอง.

หมายที่ช่วงเวลาตั้งแต่การเสด็จพระราชดำเนินกลับมาประทับ ณ ประเทศไทยเป็นการถาวร คือ พ.ศ. 2495 จนถึง ณ ช่วงเวลาราวกลางทศวรรษ 2530 ได้เป็นสำคัญ

กระนั้นก็ตาม ควรกล่าวด้วยว่าปรากฏการณ์เช่นนี้จะเกิดขึ้นได้ก็ด้วยเพราะเป็น “ฉันทามติร่วม” (Consensus) ของสมาชิกเครือข่ายชนชั้นนำไทยที่เห็นพ้องที่จะหยิบยกเชิดชูสถาบันพระมหากษัตริย์อย่างมีเป้าประสงค์ (ดังจะกล่าวถึงต่อไป) ในส่วนคำอธิบายเกี่ยวกับพระราชสถานะของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ปรากฏการณ์นี้อาจเป็นไปในลักษณะดังที่ สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล เคยตั้งข้อสังเกตไว้นั้นคือ พระองค์ได้ทรงเคลื่อนผ่านสถานะ “จากประมุขของกลุ่มปกครองกลายเป็นประมุขของชนชั้นปกครอง”⁸ (From Head of a Ruling Clique to Head of Ruling Class) (Jeamteerasakul 2005: 170)

กลุ่มก้อน - ตัวแสดง (Factions - Actors)

ที่เข้ามาเกี่ยวข้องใน สถาบันพระมหากษัตริย์เชิงเครือข่าย

นับแต่ทศวรรษ 2490 เป็นต้นมา หากไม่นับรวมกลุ่มเจ้านาย พระบรมวงศานุวงศ์ ตลอดจนตระกูลข้าราชการที่ถวายงานรับใช้ในองค์กรหน่วยงานที่สัมพันธ์โดยตรงกับสถาบันพระมหากษัตริย์ เช่น คณะองคมนตรี บุคคลสำคัญในสำนักพระราชเลขาธิการ สำนักพระราชวัง สำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ ตลอดจนกลุ่มนางสนองพระโอษฐ์ข้าหลวงฝ่ายใน ซึ่งอาจจำแนกโดยง่ายในฐานะเป็นส่วนหนึ่งของสถาบันพระมหากษัตริย์เชิงเครือข่ายอย่างชัดเจน นอกเหนือจากนี้ กลุ่มก้อนตัวแสดงที่อาจพิจารณาได้ว่าสังกัดอยู่ในสถาบันพระมหากษัตริย์เชิงเครือข่าย มักพบจุดอ้างอิงที่ใช้ในการนิยามตนเองบนความสัมพันธ์ 2 ระนาบ คือ 1) ความสัมพันธ์ที่เป็นทางการ

⁸ อนึ่ง คำว่า กลุ่มปกครอง (Ruling Clique) ของ สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล ในความเข้าใจนี้ ย่อมหมายถึง “สถาบันพระมหากษัตริย์เชิงเครือข่าย” ในช่วงก่อนถึงจุด “อยู่ตัว” นั่นเอง.

ตามระบบราชการ และ 2) ความสัมพันธ์ที่อ้างอิงกับระบบเกียรติยศของสถาบันพระมหากษัตริย์ บ่อยครั้งที่ความสัมพันธ์ทั้งสองแบบได้ซ้อนทับกัน ตัวอย่างที่ชัดเจนคือกรณีกลุ่มข้าราชการที่มีความสัมพันธ์เป็นพิเศษกับสถาบันพระมหากษัตริย์จนอาจเรียกได้ว่าเป็น “ข้าราชการสายวัง”

ในระบบราชการไทยนับตั้งแต่หลัง พ.ศ. 2475 โดยปกติข้าราชการย่อมมีสายการบังคับบัญชาตามระบบที่เป็นขั้นตอนและขึ้นตรงต่อผู้บังคับบัญชา ทว่า สำหรับบรรดา “ข้าราชการสายวัง” พวกเขาเป็นทั้งข้าราชการที่ทำหน้าที่ฟันเฟืองขับเคลื่อนตอบสนองตามนโยบายรัฐและผู้บังคับบัญชา ขณะเดียวกันก็มีความใกล้ชิดกับสถาบันพระมหากษัตริย์โดยอาจสืบเนื่องจากความผูกพันในฐานะราชสกุลวงศ์ ขาดตระกูลประสพการณ์ร่วมทางประวัติศาสตร์ ตลอดจนกระบวนการหล่อหลอมจากวัฒนธรรมองค์กรในบางหน่วยงาน บุคคล เช่น ม.จ.จักรพันธ์เพ็ญศิริ จักรพันธุ์⁹ ม.ล.ปิ่น มาลากุล¹⁰ ม.ล.ชูชาติ กำภู¹¹ นายพ่วง สุวรรณรัตน์¹² นายสัญญา ธรรมศักดิ์¹³ ฯลฯ นับเป็นตัวอย่าง

⁹ ดำรงตำแหน่งสำคัญ เช่น อธิบดีกรมการข้าว (2497) อธิบดีกรมกสิกรรม (2504) อธิการบดีมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ (2512) รัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ (พ.ศ. 2516 - 2517) องคมนตรี (พ.ศ. 2518 - 2536).

¹⁰ ดำรงตำแหน่งสำคัญ เช่น อธิบดีกรมสามัญศึกษา ปลัดกระทรวงศึกษา (พ.ศ. 2489 - 2500) รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ (พ.ศ. 2500 - 2512) อธิการบดีมหาวิทยาลัยศิลปากร (พ.ศ. 2508 - 2514).

¹¹ ดำรงตำแหน่งสำคัญ เช่น อธิบดีกรมชลประทาน (พ.ศ. 2492 - 2510) ประธานกรรมการการไฟฟ้าอันฮิ (พ.ศ. 2500 - 2507) อธิการบดีมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ (2508) รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงพัฒนาการแห่งชาติ (พ.ศ. 2507 และ พ.ศ. 2512).

¹² ดำรงตำแหน่งสำคัญ เช่น ปลัดกระทรวงมหาดไทย (พ.ศ. 2511 - 2515) รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงมหาดไทย (พ.ศ. 2515 - 2517) นายพ่วง สุวรรณรัตน์ เป็นบิดาของนายพลากร สุวรรณรัตน์ องคมนตรี ซึ่งมีพื้นฐานมาจากข้าราชการสายปกครองกระทรวงมหาดไทยเช่นเดียวกับบิดา.

¹³ ดำรงตำแหน่งสำคัญ เช่น ปลัดกระทรวงยุติธรรม (พ.ศ. 2496 - 2501) รองประธานสภาร่างรัฐธรรมนูญคนที่ 1 (พ.ศ. 2502 - 2506) ประธานศาลฎีกา (พ.ศ. 2506 - 2510) องคมนตรี (พ.ศ. 2511 - 2516) อธิการบดีมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (พ.ศ. 2514 - 2517) นายกรัฐมนตรี (พ.ศ. 2516 - 2518) ประธานองคมนตรี (พ.ศ. 2518 - 2541).

“ข้าราชการสายวัง” ที่มีภูมิหลังใกล้ชิดกับพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ทั้งนี้ข้าราชการสายวังได้เกิดขึ้นอย่างเงียบ ๆ มาตั้งแต่ทศวรรษ 2490 ในแวดวงราชการที่ไม่เกี่ยวข้องกับการต่อสู้ช่วงชิงอำนาจการเมืองโดยตรง ไม่ว่าจะเป็นแวดวงวิชาการ ครูอาจารย์ เช่น ในจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ข้าราชการกระทรวงศึกษาธิการ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ กระทรวงสาธารณสุข ตลอดจนแวดวงข้าราชการตุลาการ

อาจตั้งข้อสังเกตได้ว่าหลังการรัฐประหาร พ.ศ. 2500 ข้าราชการสายวังจะมีปรากฏมากขึ้นทั้งยังเป็นไปในลักษณะที่ “เปิดเผย” แสดงตนได้อย่างชัดเจน สิ่งสำคัญเป็นเพราะสัมพันธภาพที่เปลี่ยนไประหว่างผู้นำรัฐบาลคือ จอมพล สฤษดิ์ กับสถาบันพระมหากษัตริย์ ซึ่งมีท่าทีสนับสนุนซึ่งกันและกันดังที่ กอบเกื้อ สุวรรณทัต - เพียร เรียกสภาวะการณ์นี้ว่า “หุ้นส่วนระหว่างพระมหากษัตริย์กับนายกรัฐมนตรี” (King - Prime Minister Partnership) (Suwannathat - Pian 2003: 164 - 165) ซึ่งทำให้สถาบันพระมหากษัตริย์มีโอกาสดำรงความสัมพันธ์กับองคาพยพต่าง ๆ ในระบบราชการที่มีส่วนสนับสนุนคณะปฏิวัติในระบอบสฤษดิ์ - ถนอม ด้วยเหตุนี้ ข้าราชการสายวังจึงเริ่มมีปรากฏทั้งนายทหาร ตำรวจ ข้าราชการกระทรวงมหาดไทย อธิบดีกรมในหน่วยงานที่สัมพันธ์กับพระราชกรณียกิจด้านการสาธารณสุขสงเคราะห์และการพัฒนา (ซึ่งเป็นบทบาทที่สถาบันพระมหากษัตริย์เองก็ได้รับการสนับสนุนจากรัฐบาล) เช่น กรมอนามัย กรมประชาสงเคราะห์ กรมชลประทาน กรมส่งเสริมการเกษตร กรมประมง กรมทางหลวง ฯลฯ¹⁴ การก่อรูปของสถาบันพระมหากษัตริย์เชิงเครือข่าย

¹⁴ ดังตัวอย่างรายชื่อข้าราชการเหล่านี้ เช่น นายแพทย์ สวัสดิ์ แดงสว่าง (อธิบดีกรมอนามัย พ.ศ. 2499 - 2501), นายปกรณ์ อังคุสิห์ (อธิบดีกรมประชาสงเคราะห์ พ.ศ. 2505 ปลัดกระทรวงพัฒนาการแห่งชาติ พ.ศ. 2506 - 2512), ม.ล.ชูชาติ กำภู (อธิบดีกรมชลประทาน พ.ศ. 2492 - 2510), นายปรีดา กรรณสูต (อธิบดีกรมประมง พ.ศ. 2504 - 2514), นายเฉลียว วัชรพุก (อธิบดีกรมทางหลวง พ.ศ. 2512 - 2522) ฯลฯ.

กรณีบุคคลในสายงานราชการเกิดขึ้นในช่วงเวลานี้อย่างมีนัยสำคัญทั้งในลักษณะตั้งใจคัดเลือกคัดสรรบุคคลเข้าสู่เครือข่ายอย่างเจาะจงและมีเป้าหมาย ขณะเดียวกัน บางครั้งกระบวนการดังกล่าวก็เกิดขึ้นโดยตามแต่สถานการณ์พาไปด้วยเช่นกัน

อนึ่ง ในการรับรู้และในสายตาคนนอก นัยที่แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์เป็นพิเศษกับสถาบันพระมหากษัตริย์ในกลุ่มข้าราชการอาจพิจารณาได้จากการได้รับพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์บางตระกูลคือ “จุลจอมเกล้า” เนื่องจากเครื่องราชอิสริยาภรณ์ตระกูลนี้ การพระราชทานจะสุดแล้วแต่พระราชดำริว่าสมควรพระราชทานแก่ผู้มีความดีความชอบในแผ่นดินผู้ใด (ไม่แต่เฉพาะข้าราชการ) ซึ่งหมายถึงจะไม่มีการขอพระราชทาน บางลำดับชั้นของเครื่องราชฯ สกุลนี้มีจำนวนจำกัด เช่น ปฐมจุลจอมเกล้า (ป.จ.) มีเพียง 30 สำหรับ หรือ ทุติยจุลจอมเกล้าวิเศษ (ท.จ.ว.) ฝ่ายหน้า ที่มีเพียง 200 สำหรับ (Suwanrat 2002: 192) การได้รับพระราชทานจึงนำมาสู่ความปลาบปลื้มยินดีแก่ผู้ได้รับเป็นอย่างยิ่ง เพราะไม่ใช่ข้าราชการระดับสูงทั่วไปที่จะได้รับพระราชทาน บ่อยครั้งที่เกิดเหตุการณ์ เช่น อธิบดีกรมบางท่านได้รับพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์ตระกูลนี้ ในขณะที่ปลัดกระทรวงรัฐมนตรี ซึ่งอยู่ในสายบังคับบัญชาที่สูงกว่ากลับไม่ได้รับพระราชทาน

นอกจากนี้ไม่แต่เพียงข้าราชการ ชนชั้นน่านอกระบบราชการ บรรดาเจ้าสัว นักธุรกิจคนสำคัญระดับประเทศจำนวนไม่น้อยต่างก็เคยได้รับการพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์ตระกูลนี้ ตลอดจนเครื่องหมายอันแสดงเกียรติยศและแสดงถึงความใกล้ชิดกับราชสำนักประเภทอื่น ๆ ในกรณีที่เป็นนิตยบุคคลบริษัทห้างร้าน พบว่าบางแห่งได้รับพระราชทานครุฑตราตั้ง ซึ่งเป็นสิ่งที่สุดแล้วแต่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 จะทรงมีพระราชดำริเห็นสมควรเช่นกัน¹⁵

¹⁵ ตัวอย่างบริษัทห้างร้านที่ได้รับพระราชทานตราครุฑตราตั้ง เช่น บริษัทโอสถสภา (เด็กเฮงหนู) จำกัด (2502), บริษัท ปูนซิเมนต์ไทยจำกัด (2506), ธนาคารกรุงเทพจำกัด (2510), ธนาคารกสิกรไทยจำกัด (2510), บริษัทสยามกลการจำกัด (2515) ฯลฯ (Chariyakorn 1998).

ด้านความสัมพันธ์ระหว่างสถาบันพระมหากษัตริย์ กับชนชั้นนำทางธุรกิจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งบรรดาเจ้าสัวระกูลใหม่ที่เติบโตขึ้นในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 กล่าวได้ว่ากลุ่มก้อนตัวแสดงเหล่านี้ยึดโยงสัมพันธ์กับผู้นำทหารกลุ่มต่าง ๆ ทั้งกลุ่มสี่เสาเทเวศน์ กลุ่มชอยราชครู อย่างแนบแน่นมาก่อนที่จะเข้ามาเกี่ยวข้องกับสถาบันพระมหากษัตริย์ หลังการขึ้นมาอำนาจของจอมพล สฤษดิ์ จำนวนไม่น้อยของพวกเขาเหล่านี้เข้ามามีความสัมพันธ์กับสถาบันพระมหากษัตริย์มากขึ้น เช่น นายบรรเจิด ชลวิจารณ์ นายสุกรี โพธิ์รัตนังกูร นายสหัส มหาคณ นายอุเทน เตชะไพบูลย์ นายถาวร พรประภา นายเกียรติ วัฒนเวคิน ฯลฯ

กระนั้นก็ตาม แม้ว่าจะใกล้ชิดกับผู้นำทหาร หากแต่ชนชั้นนำทางธุรกิจเหล่านี้มักมีวิธีการในการแสดงออกที่แสดงให้เห็นว่าไม่ได้ให้การสนับสนุนนายทหารคนใดหรือกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งอย่างโจ่งแจ้ง แต่จะกระจายการสนับสนุนต่อนายทหารกลุ่มต่าง ๆ รวมถึงกลุ่มการเมืองด้วย ที่สำคัญคือพวกเขามักไม่เข้าไปมีบทบาททางการเมืองโดยตรงด้วยเกรงว่าธุรกิจของตนจะเสียหาย เพราะการเมืองไทยไม่มีกฎและระเบียบที่แน่นอน (Meechai 1983: 230 - 231) อย่างไรก็ตาม สิ่งที่มีนัยคงแน่นอนมากกว่าและเริ่มปรากฏเห็นชัดเจนมากขึ้นเรื่อย ๆ คือระบบเกียรตินิยมแห่งสถาบันพระมหากษัตริย์ แน่นหนาว่าชนชั้นนำทางธุรกิจเหล่านี้ย่อมจับสัญญาณและรับรู้ในมิติทางวัฒนธรรมดังกล่าว นับตั้งแต่ทศวรรษ 2500 เป็นต้นมา วัฒนธรรมการบริจาควินาศดีเจพระราชนิพนธ์เพื่อนำไปใช้สนับสนุนพระราชกรณียกิจด้านการสาธารณสุขสงเคราะห์ และการพัฒนาของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 เพื่อปูพื้นฐานด้วยบทบาทของบุคคลเหล่านี้ ขณะเดียวกันความเป็นพันธมิตรระหว่างชนชั้นนำทางธุรกิจกับผู้นำทหารยังคงดำเนินต่อมาอีกยาวนาน

สืบเนื่องจากประเด็น ข้าราชการสายวังและชนชั้นนำทางธุรกิจ อาจตั้งข้อสังเกตได้ว่ากระบวนการคัดเลือกคัดสรรกลุ่มบุคคลเพื่อเข้าเป็นส่วนหนึ่งของสถาบันพระมหากษัตริย์เชิงเครือข่ายมักสัมพันธ์กับองค์มูลนิธิที่เกี่ยวข้องกับ

พระราชกรณียกิจของสถาบันพระมหากษัตริย์ไม่ว่าจะเป็นมูลนิธินำนันทมหิดล (พ.ศ. 2502) มูลนิธิราชประชาสถาสัย (พ.ศ. 2503) มูลนิธิราชประชานุเคราะห์ (พ.ศ. 2506) มูลนิธิแพทย์อาสาสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี (พอ.สว.) (พ.ศ. 2512) มูลนิธิส่งเสริมศิลปาชีพในสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ (พ.ศ. 2518) มูลนิธิสายใจไทย (พ.ศ. 2519) ฯลฯ ตลอดจนองค์กรสาธารณกุศลดั้งเดิมอย่าง สมาคมชาดไทย หรือ ที่ได้รับการก่อตั้งขึ้นภายหลังจากนั้น เช่น มูลนิธิชัยพัฒนา (พ.ศ. 2531) ทั้งนี้ องค์ประกอบของคณะกรรมการองค์กรมูลนิธิต่างกล่าวมามากประกอบไปด้วยพระบรมวงศานุวงศ์ ข้าราชการบริพาร นายทหาร ข้าราชการในสายงานที่เกี่ยวข้องนั้น ๆ (ซึ่งมีแนวโน้มเป็นข้าราชการสายวัง) เจ้าส่วนชั้นนำทางธุรกิจ ที่ปรึกษาทางกฎหมาย (มักเป็นข้าราชการตุลาการ) บางกรณีอาจครอบคลุมบุคคลที่เป็นสื่อมวลชน ตลอดจนบุคคลผู้มีชื่อเสียง

ดังตัวอย่างมูลนิธินิราชประชาสถาสัย ซึ่งเป็นมูลนิธิแรกเริ่มด้านสาธารณสงเคราะห์เพื่อช่วยเหลือผู้ป่วยโรคเรื้อน ช่วงทศวรรษ 2500 ปรากฏรายชื่อบุคคลที่เป็นกรรมการมูลนิธิ เช่น ท่านผู้หญิงดุขภักดิ์ มาลากุล (ภริยา ม.ล.ปิ่น มาลากุล) นายควง อภัยวงศ์ ท่านผู้หญิงอุศนา ปราโมช (ภริยา ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช) ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช นายปกรณ์ อังคสุสิงห์ (อธิบดีกรมประชาสงเคราะห์) นายขวัญแก้ว วัชโรทัย นายพ่วง สุวรรณรัตน์ ขณะที่กรรมการอีกส่วนหนึ่งคือบุคคลที่เกี่ยวข้องกับคณะปฏิวัติ เช่น ท่านผู้หญิงจงกล กิตติขจร (ภริยา พล.อ. ถนอม กิตติขจร) พล.อ. สุรจิตร จาตุศรีนิ พล.ต. กฤษณ์ สีวะรา นายบรรเจ็ด ชลวิจารณ์ ฯลฯ (Ramsut 2000) บุคคลเช่น นายขวัญแก้ว วัชโรทัย ซึ่งเป็นข้าราชการที่รับสนองงานใกล้ชิดพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 มักมีความเกี่ยวข้องกับองค์กรมูลนิธิลักษณะนี้โดยตลอด เช่นเดียวกับนายพ่วง สุวรรณรัตน์ ต้นแบบข้าราชการมหาดไทย “สายวัง” นับเป็นบุคคลที่ได้รับสนองงานในองค์กรมูลนิธิต่างเนื่องกับข้าราชการมหาดไทย เช่น มูลนิธินิราชประชานุเคราะห์ และมูลนิธิ พอ.สว. ขณะที่บางองค์กร

มูลนิธิต่างๆ เช่น มูลนิธิอานันทมหิดล มูลนิธิ พอ.สว. มักปรากฏชื่อคณะกรรมการที่เป็นข้าราชการชั้นนำในสายงานการแพทย์ และสาธารณสุข เช่น นายแพทย์ ม.ล.เกษตร สนิทวงศ์¹⁶ นายแพทย์ยงยุทธ สัจจวาณิช¹⁷ ฯลฯ กรณีข้าราชการที่รับสนองงานด้านชลประทานและการเกษตรหลายท่านมีโอกาสดำรงตำแหน่งต่อเนื่องในมูลนิธิฯ พัฒนา¹⁸

ไม่แต่เท่านั้น บรรดาเจ้าสัวชนชั้นนำทางธุรกิจจำนวนไม่น้อยล้วนเคยเกี่ยวพันกับองค์กรมูลนิธิต่างๆ ทั้งสิ้น เช่น นายถาวร พรประภา นายเฉลียว อยู่วัฒนา ที่เคยเป็นกรรมการมูลนิธิแพทย์อาสาสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี (Satchawanit 1996: 67 – 68) นายสุกรี โพธิ์ตันงู เป็นกรรมการแรกเริ่มของมูลนิธิศิลปาชีพในสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ร่วมชุดเดียวกับนายธานินทร์ กรัยวิเชียร ซึ่งเป็นกรรมการมูลนิธิฯ ที่ดูแลด้านข้อกฎหมาย (Office of His Majesty's Principal Private Secretary 1980: 2) เจ้าสัวนายธนาคารตระกูลดัง เช่น ตระกูลลำซำ โสภณ

¹⁶ ศาสตราจารย์ นายแพทย์ ม.ล.เกษตร สนิทวงศ์ มีศักดิ์ เป็น “ลุง” ในสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ในรัชกาลที่ 9 เป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการริเริ่มก่อตั้ง “ทุนอานันทมหิดล” นับเป็นนายแพทย์ระดับอาวุโสของโรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ อดีตคณบดีคณะแพทยศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และเคยดำรงตำแหน่งเลขาธิการสภาอากาศไทย.

¹⁷ ดำรงตำแหน่งสำคัญ เช่น อดีตผู้อำนวยการองค์การเภสัชกรรม อธิการบดีมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ (พ.ศ. 2518 – 2520) รัฐมนตรีว่าการกระทรวงสาธารณสุข (พ.ศ. 2519 – 2520) สมัยรัฐบาล นายธานินทร์ กรัยวิเชียร.

¹⁸ ตัวอย่างเช่น นายจริย ทุทยานนท์ (อธิบดีกรมชลประทาน พ.ศ. 2531 – 2533) นายปราโมทย์ ไม้กลัด (อธิบดีกรมชลประทาน พ.ศ. 2540 – 2542 รองปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ พ.ศ. 2542) นำสังเกตว่าข้าราชการสายกรมชลประทาน ตลอดจนกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ หลายท่านได้รับโปรดเกล้าฯ เป็นองคมนตรี ได้แก่ นายจุลนภ สนิทวงศ์ ณ อยุธยา (ปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ พ.ศ. 2530) ได้รับโปรดเกล้าฯ พ.ศ. 2534 นายอำพล เสนาณรงค์ (อธิบดีกรมวิชาการเกษตร พ.ศ. 2534) ได้รับโปรดเกล้าฯ พ.ศ. 2537 นายสวัสดิ์ วัฒนายากร (อธิบดีกรมชลประทาน พ.ศ. 2535 – 2538) ได้รับโปรดเกล้าฯ พ.ศ. 2545.

พนิช เตชะไพบูลย์ ฯลฯ มักเกี่ยวข้องกับในฐานะผู้ให้การสนับสนุนองค์กรรมุนิธิเหล่านี้เสมอ ๆ ขณะที่เจ้าสัวธุรกิจผลิตภัณฑอาหารและสินค้าเกษตรคนสำคัญอย่าง ธนินท์ เจียรวนนท์ มีความสัมพันธ์กับสถาบันพระมหากษัตริย์ ในฐานะบริษัททองคำผู้ให้ความสนับสนุนโครงการพัฒนาการเกษตรส่วนพระองค์ที่หัวหินมาตั้งแต่ต้นทศวรรษ 2510 (Bureau of the Royal House Hold, the Kingdom of Thailand 1996: 403, 591)

กระนั้นก็ตามเป็นข้อสังเกตว่าระดับความเข้มข้นของความเป็นสถาบันพระมหากษัตริย์เชิงเครือข่ายในแต่ละองค์กรรมุนิธิน่าจะมีความแตกต่างกันออกไป เมื่อพิจารณาจากกลุ่มก้อนตัวแสดงและบุคคลสำคัญที่เกี่ยวข้อง ทั้งนี้ บางแห่งนับเป็นพื้นที่จำกัดแหวดของสถาบันพระมหากษัตริย์เชิงเครือข่ายในการปฏิบัติการกิจอย่างมีเป้าหมาย การเข้าถึงองค์กรรมุนิธิบางแห่งสะท้อนการคัดเลือกคัดสรรและความพยายามจัดวางดุลอำนาจภายใต้โครงสร้างการเมืองเชิงเครือข่ายชนชั้นนำไทยอย่างมีนัยสำคัญ ในขณะที่บางแห่งดูจะมีลักษณะ “เปิดกว้าง” เป็นทั้งพื้นที่ของการสมาคมระดมทรัพยากร และประนีประนอมกับชนชั้นนำกลุ่มอื่น ๆ ที่ชื่นชมยินดีในระบบเกียรติยศแห่งสถาบันพระมหากษัตริย์

บุคลิกลักษณะของกลุ่มก้อน ตัวแสดง:

ความสัมพันธ์ “อิสระเชิงสัมพัทธ์” (Relative Autonomy) กับเงื่อนไข “พระราชอำนาจนำ”

ความสัมพันธ์ภายในกลุ่มก้อนตัวแสดง ทั้งในระหว่างสถาบันพระมหากษัตริย์เชิงเครือข่ายเองและระหว่างสถาบันพระมหากษัตริย์เชิงเครือข่ายกับชนชั้นนำไทยกลุ่มอื่น ๆ แม้ว่าจะมีความแนบแน่นกันในระดับหนึ่งหากแต่ก็เป็นความสัมพันธ์แบบ “อิสระเชิงสัมพัทธ์” (Relative Autonomy) อยู่ไม่น้อย ลักษณะดังกล่าวเกิดขึ้นมา

อย่างยาวนานภายใต้กระบวนการก่อรูปสถาบันพระมหากษัตริย์เชิงเครือข่าย ทั้งนี้ ความเป็น “อิสระเชิงสัมพัทธ์” อาจเห็นได้ชัดเจนกว่าในกรณีกลุ่มก้อนตัวแสดงที่มีสถานภาพบทบาทไม่สอดคล้องมากนักกับภาพลักษณ์ในทางพระราชกรณียกิจของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 เช่น ผู้นำทหาร นักการเมือง เทคโนแครต

กรณีนักการเมือง เช่น กลุ่มนักการเมืองกษัตริย์นิยมในช่วงทศวรรษ 2490 ไม่ว่าจะเป็น นายควง อภัยวงศ์ ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ฯลฯ แม้จะกล่าวได้ว่าบุคคลเหล่านี้มีความใกล้ชิดกับพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ทว่า ขณะเดียวกันในฐานะนักการเมืองพวกเขาต่างก็มีเป้าหมายทางการเมืองอุดมการณ์ กระทั่งมีกลุ่มมวลชนที่ต้องให้ความสำคัญเพื่อวัตถุประสงค์ทางการเมืองของตนเอง ไม่เพียงเท่านั้นนักการเมืองกษัตริย์นิยมบางคนยังถูกวิพากษ์วิจารณ์จากบุคคลในสถาบันพระมหากษัตริย์เชิงเครือข่ายเป็นเรื่องปรกติ ดังเช่น พระองค์เจ้าธานี นิวัติ กรมหมื่นพิทยลาภพฤธิศาธา อดีตประธานองคมนตรี (พ.ศ. 2495 - 2517) ที่ทรงเคยปรารภกับ สุลักษณ์ ศิวรักษ์ ผู้เป็นศิษย์ถึงสองพี่น้องตระกูลปราโมชไว้ว่า “...เสนีย์ แก่เป็นโรคอดดีของแกคนเดียว ส่วนคึกฤทธิ์ มีเก ๆ และดูถูกคนอื่นไปหมด...” (Sivaraksa 1985: 22)

กรณีสองพี่น้องตระกูลปราโมช หากพิจารณาความแตกต่างระหว่าง ม.ร.ว.เสนีย์ กับ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ จะพบว่าทั้งสองมีเส้นทางเดิน ตลอดจนวิธีการเข้าไปมีปฏิสัมพันธ์กับสถาบันพระมหากษัตริย์ในแบบที่แตกต่างกัน ดังเราจะพบความสนิทสนมใกล้ชิดระหว่างพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 กับ ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช ชัดเจนตั้งแต่ช่วงปลายทศวรรษ 2490 จากความสัมพันธ์ด้านกิจกรรมดนตรีที่ ม.ร.ว.เสนีย์ ได้เข้าร่วมเป็นสมาชิก “วงลายคราม” ที่ก่อตั้งขึ้นในราชสำนัก (Pramoj 1997) ขณะที่ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช แม้จะมีความใกล้ชิดกับพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 มาอย่างยาวนานเช่นกัน ทว่า ความใกล้ชิดที่มีนัยสำคัญน่าจะเกิดขึ้นในช่วงต้นทศวรรษ 2510 - ก่อนเหตุการณ์ 14 ตุลาฯ 2516

ทั้งนี้ ในฐานะปัญญาชนคนสำคัญของยุคสมัย แนวคิด “ราชประชาสมาสัย” ของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ใน พ.ศ. 2515 ที่เสนอให้พระมหากษัตริย์กับประชาชนอาศัยซึ่งกันและกันเพื่อเป็นพลังในการปกครองบ้านเมืองสะท้อนนัยที่ต้องการลดทอนอำนาจบทบาท ความสำคัญของผู้นำทหารซึ่งเป็นรัฐบาลในขณะนั้น

กระนั้น กรณี ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ควรกล่าวด้วยว่าตัวเขาเองก็ใกล้ชิดอยู่กับผู้นำในคณะปฏิวัติ จอมพล สฤษดิ์ - ถนอม ในฐานะปัญญาชนผู้ประดิษฐ์สร้าง นิยามการปกครองแบบไทยอันเป็นแนวคิดที่ช่วยจรรโลงระบอบการปกครองแบบ เผด็จการทหารเช่นกัน อาจกล่าวได้ว่าแท้จริงแล้ว ทักษะ จุดยืนทางการเมืองของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ผันแปรไปตามตามเงื่อนไขทางการเมืองอยู่มาก ดังจะพบว่าช่วงต้น ทศวรรษ 2490 ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ไม่ได้ต้องการแสดงความเป็น “พวกกษัตริย์นิยม” ให้ ปรากฏอย่างเต็มที่ เพราะยังไม่มั่นใจในแนวโน้มทางการเมืองและสภาพของ สถาบันพระมหากษัตริย์ในสังคมการเมืองไทย (Sattayanurak 2007: 72) ในขณะที่ ช่วงหลังเหตุการณ์ 14 ตุลาฯ แรงบีบคั้นสถานการณ์และกระแสทางการเมืองทำให้ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ในฐานะนายกรัฐมนตรีเดินเกมการเมืองที่มีท่าทีถอยห่างจากความเป็น สถาบันพระมหากษัตริย์เชิงเครือข่ายอยู่น้อย และโดยเฉพาะอย่างยิ่งภายหลัง เหตุการณ์ 6 ตุลาฯ 2519 ที่ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ถึงกับเคยลุกขึ้นมาวิพากษ์รัฐบาลนาย ธานินทร์ กรัยวิเชียร (8 ตุลาคม 2519 - 20 ตุลาคม 2520) ซึ่งเป็นที่ทราบกันว่าเป็น ผู้นำรัฐบาลที่ยึดมั่นผูกพันอยู่กับราชสำนักสูง

นอกจากนี้ ในมิติที่กว้างออกไป ความเป็น “อิสระเชิงสัมพัทธ์” (Relative Autonomy) ระหว่างสถาบันพระมหากษัตริย์เชิงเครือข่ายกับกลุ่มอื่น ๆ ภายใต้ โครงสร้างการเมืองเชิงเครือข่ายชนชั้นนำไทย มักปรากฏให้เห็นอยู่เสมอ ๆ สิ่งนี้ สะท้อนผ่านความเห็นและท่าทีการแสดงออกบางเรื่องที่อาจไม่เป็นไปในทิศทาง เดียวกันเช่น ทักษะที่เห็นต่างกันต่อวิธีการจัดการปัญหาความมั่นคงภายในระหว่าง ผู้นำทหารระบอบสฤษดิ์ - ถนอม กับสถาบันพระมหากษัตริย์เชิงเครือข่ายในช่วง

ปลายทศวรรษ 2500 - ต้นทศวรรษ 2510 เมื่อผู้นำทหารเลือกใช้มาตรการทางทหารในการป้องกันและปราบปรามคอมมิวนิสต์อย่างรุนแรง ขณะที่ฝ่ายหลังเห็นควรเรื่องการใช้กระบวนการพัฒนาพื้นที่ชายขอบและพื้นที่ชนบทไทย โดยมีเป้าหมายสำคัญเพื่อแย่งชิงมวลชนแนวร่วมของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย (พคท.) (Mektrairat 2006: 56 - 57) ต่อประเด็นนี้ อาจกล่าวได้ว่าฝ่ายสถาบันพระมหากษัตริย์เชิงเครือข่าย คำนึงถึงมิติความสัมพันธ์ทางอำนาจในการลงไปสู่ประชาชนอย่างละเอียดอ่อนมากกว่า

ไม่เพียงแต่ประเด็นความมั่นคงภายใน การแสดงออกและท่าทีที่เห็นต่างยังอาจรวมไปถึงความสัมพันธ์ระหว่างประเทศในบางเรื่อง เช่น ความสัมพันธ์ที่มีกับสหรัฐอเมริกา ดังจะพบว่าเพื่อเสถียรภาพและความอยู่รอดของรัฐบาล ผู้นำทหารไทยในระบอบสฤษดิ์ - ถนอม จำเป็นที่จะต้องพึ่งพิงอิทธิพลสหรัฐอเมริกาเป็นอย่างสูงในหลาย ๆ ด้านทั้งการทหารและความช่วยเหลือทางการเงินอย่างลับ ๆ (Kesboonchoo-Mead 2007: 164) แตกต่างกับสถาบันพระมหากษัตริย์ ที่แม้ว่าก่อนหน้านี้สถาบันพระมหากษัตริย์จะถูกเลือกให้เป็นกลไกสำคัญในการทำสงครามเชิงจิตวิทยาเพื่อการต่อต้านคอมมิวนิสต์ด้วยความเห็นชอบจากสหรัฐอเมริกา (Chaiching 2013) อีกทั้งบุคคลในสถาบันพระมหากษัตริย์เชิงเครือข่ายก็มีความใกล้ชิดกับสหรัฐอเมริกาไม่แพ้ผู้นำทหารไทย กระนั้นก็ตาม ท่าทีในการแสดงออกของสถาบันพระมหากษัตริย์เชิงเครือข่ายจะให้ความสำคัญและคำนึงถึงปัจจัยภายในที่เกิดขึ้นในสังคมไทยเป็นสำคัญ เช่น ความรู้สึกชาตินิยมที่ค่อย ๆ ก่อตัวในขบวนการนักศึกษาและกลุ่มปัญญาชนตั้งแต่ต้นทศวรรษ 2510 สิ่งนี้มีผลต่อการตัดสินใจกระทำหรือไม่กระทำการใด ๆ ของฝ่ายสถาบันพระมหากษัตริย์เชิงเครือข่ายที่ต่างไปจากกลุ่มผู้นำทหารในช่วงก่อน 14 ตุลาคม 2516 หรือ ในช่วงต้นทศวรรษ 2520 สมัยรัฐบาล พล.อ. เกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ (พ.ศ. 2520 - 2523) ที่ฝ่ายสถาบันพระมหากษัตริย์เชิงเครือข่ายมีการแสดงออกอย่างสงวนท่าทีต่อนโยบายของผู้นำรัฐบาลไม่ว่าจะเป็นเรื่องการผ่าน

พ.ร.บ. นิรโทษกรรมนักโทษคดี 6 ตุลาฯ หรือ การฟื้นฟูความสัมพันธ์ไทย - สาธารณรัฐประชาชนจีน ขึ้นใหม่อีกครั้ง¹⁹

เงื่อนไขทางประวัติศาสตร์ที่มีผลต่อกระบวนการสร้างแรงยึดเหนี่ยวและการก่อรูป สถาบันพระมหากษัตริย์เชิงเครือข่าย

นอกจากนี้ กระบวนการก่อรูปของสถาบันพระมหากษัตริย์เชิงเครือข่ายยังมักสัมพันธ์กับช่วงจังหวะเวลาที่มีผลเอื้อให้เกิดแรงยึดเหนี่ยวซึ่งนำมาสู่การขยายตัวของเครือข่ายและเพิ่มพูนพระราชอำนาจนำ (Royal Hegemony) ตลอดจนมักสัมพันธ์กับประสบการณ์และเงื่อนไขทางประวัติศาสตร์เฉพาะของกลุ่มก้อนตัวแสดงบางกลุ่มที่มีผลในการสร้างแรงยึดเหนี่ยวด้วย ตัวอย่างเช่น หลังการอสัญกรรมของจอมพล สฤษดิ์ ปลาย พ.ศ. 2506 ความชอบธรรมของผู้นำทหารในสายตาประชาชนสูญเสียไปอย่างรวดเร็วจากเรื่องอื้อฉาว และการเปิดโปงการคอร์รัปชันของจอมพล สฤษดิ์ เหตุการณ์สำคัญหลังจากนั้นใน พ.ศ. 2510 คือการตัดสินใจ “คดีกินป่า” ของ พล.อ. สุรจิตร์ จารุเศรณี หนึ่งในผู้ร่วมก่อการคณะปฏิวัติของจอมพล สฤษดิ์ ที่ถูกตัดสินจำคุกตลอดชีวิตและนับเป็นการตัดสินที่สร้างชื่อให้กับนายสัญญา ธรรมศักดิ์ ประธานศาลฎีกาเป็นอย่างยิ่ง (Chainaken 2011: 40)

ในขณะที่ภาพลักษณ์ผู้นำทหารเสื่อมถอยลง ความเป็นที่พึงในฐานะระบบเกียรติยศที่ชอบธรรมบริสุทธิ์ได้ถ่างโอนมายังพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 น่าสนใจว่าช่วงเวลาเดียวกันนี้ การก่อตัวของสถาบันพระมหากษัตริย์เชิงเครือข่ายกรณีกลุ่มข้าราชการตุลาการได้เกิดขึ้นอย่างมีนัยสำคัญ หลังเกษียณอายุราชการ นายสัญญา

¹⁹ หลังจากที่เคยมีการฟื้นฟูความสัมพันธ์ไทย - จีน ครั้งแรกใน พ.ศ. 2518 สมัยรัฐบาล ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ทว่า ความสัมพันธ์นี้เป็นอันต้องยุติไปในช่วงสมัยรัฐบาลवादของนายธานินทร์ กรัยวิเชียร ช่วงหลังเหตุการณ์ 6 ตุลาฯ 2519.

ธรรมศักดิ์ ได้รับโปรดเกล้าฯ ให้เป็นองคมนตรีใน พ.ศ. 2511 เส้นทางเดินของนายสัญญา ธรรมศักดิ์ น่าจะมีผลในแง่การปูทางให้แก่ข้าราชการแหวดวงตุลาการระดับนำในการเข้ามามีปฏิสัมพันธ์กับสถาบันพระมหากษัตริย์ นับตั้งแต่ช่วงต้นทศวรรษ 2510 ไม่ว่าจะเป็นนายประกอบ หุตะสิงห์²⁰ ประธานศาลฎีกาคนถัดมาจากนายสัญญา ธรรมศักดิ์ นายจิตติ ดิงศกพิชัย²¹ นายธานินทร์ กรัยวิเชียร²² ฯลฯ มีפקที่ควรกล่าวถึงเงื่อนไขทางประวัติศาสตร์บางเรื่อง เช่น ประกาศคณะปฏิวัติ ฉบับที่ 299 ในเดือนธันวาคม พ.ศ. 2515 (ช่วงก่อนเหตุการณ์ 14 ตุลาฯ) ที่คณะปฏิวัติแสดงที่ทำก้าวก่ายอำนาจฝ่ายตุลาการ (Atsawachaichan 2013: 129) อันน่าจะมีผลต่อการยึดโยงฝ่ายตุลาการให้แนบแน่นกับสถาบันพระมหากษัตริย์มากขึ้นด้วย

ในแง่ประสบการณ์ทางประวัติศาสตร์เฉพาะของของกลุ่มก้อนตัวแสดง ที่มีผลต่อการสร้างแรงยึดเหนี่ยวเชิงเครือข่ายกลุ่มข้าราชการตำรวจเป็นตัวอย่างที่น่าสนใจเนื่องจากหลังการรัฐประหาร พ.ศ. 2500 บทบาทของตำรวจซึ่งเคยมีอำนาจมากสมัยพล.ต.อ. เผ่า ศรียานนท์ ถูกจำกัดลงเพื่อมิให้เป็นคู่แข่งกองทัพ ในสถานการณ์ดังกล่าวราชสำนักได้กลายเป็นพื้นที่เกียรติยศสำคัญที่ข้าราชการตำรวจได้เข้าไปถวายงานรับใช้ใกล้ชิดตลอดจนบทบาทของตำรวจตระเวนชายแดน (ตชด.) ซึ่งเป็นที่ทราบกันว่ามิ

²⁰ ดำรงตำแหน่งสำคัญ เช่น อธิบดีผู้พิพากษาศาลอุทธรณ์ ประธานศาลฎีกา (พ.ศ. 2510 - 2515) รัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรม และรองนายกรัฐมนตรี รัฐบาลนายสัญญา ธรรมศักดิ์ (พ.ศ. 2516 - 2518) องคมนตรี (พ.ศ. 2518 - 2537).

²¹ ดำรงตำแหน่งสำคัญ เช่น ผู้พิพากษาหัวหน้าคณะในศาลฎีกา คณบดีคณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (พ.ศ. 2514 - 2517) สมาชิกสภานิติบัญญัติแห่งชาติ (พ.ศ. 2516) ประธานวุฒิสภา (พ.ศ. 2518 - 2519) ประธานคณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญ ชุดที่ 1 (พ.ศ. 2521) องคมนตรี (พ.ศ. 2527 - 2538).

²² ดำรงตำแหน่งสำคัญ เช่น ผู้พิพากษาหัวหน้าคณะในศาลฎีกา สมาชิกสภานิติบัญญัติแห่งชาติ (พ.ศ. 2516 - 2518) นายกรัฐมนตรี (พ.ศ. 2519 - 2520) องคมนตรี (พ.ศ. 2520 - 2559).

ความใกล้ชิดกับราชวงศ์ในพระราชกรณียกิจเสด็จพระราชดำเนินเยี่ยมเยียนพื้นที่ห่างไกล (Jeamteerasakul 2001: 193 - 194) นายตำรวจระดับสูงหลายนายที่เติบโตจากการทำราชการในช่วงทศวรรษ 2500 - 2510 มีประสบการณ์อันน่าภาคภูมิใจในการเป็นตำรวจราชสำนักทำหน้าที่ตามเสด็จและถวายการอารักขา เช่น พล.ต.อ. ชุมพล โลหะชาละ²³ พล.ต.ท. ต่อศักดิ์ ยมนาค²⁴ อดีตนายตำรวจราชสำนักบางราย เช่น พล.ต.อ. วลีษฐ เดชกุญชร อดีตรองอธิบดีกรมตำรวจ ก่อนหน้านั้นก็เคยปฏิบัติงานใกล้ชิดกับหน่วยงานตำรวจตระเวนชายแดน และได้ถวายงานพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 เป็นเวลานาน นับเป็นต้นแบบข้าราชการ “ตำรวจสายวัง” คนหนึ่ง

ไม่เพียงแต่กลุ่มข้าราชการตำรวจที่มีบริบททางประวัติศาสตร์เช่นนี้ในช่วงสมัยระบอบสฤษดิ์ - ถนอม (พ.ศ. 2500 - 2516) นายพลอาวุโสบางนายที่ไม่พอใจนักกับแนวโน้มการผูกขาดอำนาจของผู้นำทหารตระกูลกิตติขจร - จารุเสถียร เริ่มผูกพันตนเองเข้ามาใกล้ชิดกับสถาบันพระมหากษัตริย์ ดังตัวอย่าง พล.ต.อ. ประเสริฐ รุจิรวงศ์²⁵ นายทหารผู้ใกล้ชิดกับจอมพล สฤษดิ์ ซึ่งถูกผันบทบาทให้มากำกับดูแลกิจการตำรวจต้นทศวรรษ 2510 พล.ต.อ. ประเสริฐ เข้ามาเกี่ยวข้องในฐานะสมาชิกองค์กรมูลนิธิต่างแห่งอันเป็นหัวใจของการปฏิบัติการกิจด้านสาธารณสุขสงเคราะห์ของสถาบันพระมหากษัตริย์เชิงเครือข่าย ช่วงก่อนเหตุการณ์ 14 ตุลาฯ 2516 เป็นที่รับรู้ในหมู่ผู้ที่สนใจข่าวสารวงในว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ทรงให้

²³ ดำรงตำแหน่งสำคัญ เช่น อดีตผู้บัญชาการตำรวจสอบสวนกลาง และอดีตรองอธิบดีกรมตำรวจ (พ.ศ. 2518 - 2520).

²⁴ อดีตผู้บัญชาการตำรวจนครบาล ช่วงต้นทศวรรษ 2510.

²⁵ ดำรงตำแหน่งสำคัญ เช่น รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงมหาดไทย (พ.ศ. 2506) อธิบดีกรมตำรวจ (พ.ศ. 2506 - 2515) รัฐมนตรีว่าการกระทรวงสาธารณสุข (พ.ศ. 2512 - 2516) อธิการบดีมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ (พ.ศ. 2511 - 2512).

ความสนิทสนมใกล้ชิดกับ อติตอธิตติกรมตำรวจท่านนี้ (Hochotmaihet Thammasat Ēkkasānmāilēkfæm A 8.6/53) กล่าวกันว่าความใกล้ชิดจากเงื่อนไขเช่นนี้ ต่อมาขยายไปสู่นายทหารระดับสูงในกองทัพ เช่น พล.อ. ฤษณ สิวะรา²⁶ ตลอดจนอาจครอบคลุมไปถึงแม่ทัพนายพลบางคนที่อยู่ห่างไกลหรือถูกอับเป็จากเกมการต่อสู้ช่วงชิงอำนาจของกลุ่มผู้นำทหารที่ส่วนกลาง

บนตรรกะนี้ ควรกล่าวด้วยว่าในบริบททศวรรษ 2510 ที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 และ พระราชวงศ์ มีแนวโน้มที่จะใช้เวลาในการเสด็จแปรพระราชฐานประทับ ณ ต่างจังหวัดเพิ่มขึ้นในแต่ละปี และจะยิ่งเพิ่มขึ้นอย่างมากตั้งแต่ช่วงหลัง 14 ตุลาฯ 2516 - ต้นทศวรรษ 2520 (Klinfoong 2008: 6 - 7) เงื่อนไขนี้น่าจะมีผลให้เกิดความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดระหว่างราชสำนักกับนายพลระดับแม่ทัพภาค โดยเฉพาะอย่างยิ่งกองทัพภาคที่ 2 (พื้นที่ภาคอีสาน) และกองทัพภาคที่ 3 (พื้นที่ภาคเหนือ) ซึ่งเป็นภูมิภาคที่สถาบันพระมหากษัตริย์ให้ความสำคัญในแง่การทำงานพัฒนาชนบทเพื่อต่อสู้กับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย (พคท.) ดังจะพบว่ากรณีนายทหารคนสำคัญ เช่น พล.อ. สราวุธ แพทยกุล²⁷ พล.อ. เปรม ติณสูลานนท์²⁸ พล.อ.

²⁶ ได้รับแต่งตั้งเป็นผู้บัญชาการทหารบก ในช่วงท้ายสุดของยุคสมัยรัฐบาลจอมพล ถนอม (1 ตุลาคม พ.ศ. 2516 และดำรงตำแหน่งนี้จนถึง 30 กันยายน 2517) ช่วงหลังเหตุการณ์ 14 ตุลาฯ 2516 พล.อ. ฤษณ สิวะรา ดำรงตำแหน่งผู้อำนวยการรักษาความสงบแห่งชาติ ซึ่งมีบทบาทสำคัญในการพิทักษ์ปกป้องรัฐบาลนายสัญญา ธรรมศักดิ์ และดำรงตำแหน่งผู้บัญชาการทหารสูงสุด พ.ศ. 2517 - 2518.

²⁷ ดำรงตำแหน่งสำคัญ เช่น แม่ทัพภาคที่ 3 (พ.ศ. 2512 - 2516) รองประธานสภานิติบัญญัติแห่งชาติ (พ.ศ. 2516 - 2517) ผู้ช่วยผู้บัญชาการทหารบก (พ.ศ. 2517 - 2518) องคมนตรี (พ.ศ. 2518 - 2529).

²⁸ ดำรงตำแหน่งสำคัญ เช่น แม่ทัพภาคที่ 2 (พ.ศ. 2517 - 2520) ผู้บัญชาการทหารบก (พ.ศ. 2521 - 2525) รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงมหาดไทย (พ.ศ. 2520 - 2523) รัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม (พ.ศ. 2522 - 2523) นายกรัฐมนตรี (พ.ศ. 2523 - 2531) องคมนตรี (พ.ศ. 2532 - 2541) ประธานองคมนตรีในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช (พ.ศ. 2541 - 2559) และประธานองคมนตรีในรัชกาลสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมหาวชิราลงกรณ บดินทรเทพยวรางกูร (พ.ศ. 2559 - ปัจจุบัน).

อาทิตย์ กำลังเอก²⁹ ซึ่งต่างมีภาพลักษณ์ใกล้ชิดกับสถาบันพระมหากษัตริย์ นายทหารเหล่านี้มีเส้นทางที่เติบโตจากการดำรงตำแหน่งแม่ทัพภาคทั้งสิ้น ควรกล่าวด้วยว่าเงื่อนไขเช่นนี้น่าจะมีส่วนต่อการกำหนดสัมพันธภาพใหม่ ระหว่างสถาบันพระมหากษัตริย์กับกองทัพในห้วงเวลาหลังจากนี้ด้วย

สถาบันพระมหากษัตริย์เชิงเครือข่าย

ภายใต้โครงสร้างการเมืองเศรษฐกิจไทย พ.ศ. 2495 - 2535

จากที่ได้กล่าวมา แม้ว่าจะพอทราบถึงลักษณะสำคัญที่สะท้อนบุคลิกภาพความเป็นกลุ่มก้อน ตัวแสดงในสถาบันพระมหากษัตริย์เชิงเครือข่าย ตลอดจนเงื่อนไขทางประวัติศาสตร์ ที่มีผลต่อการก่อรูปเครือข่ายเป็นเบื้องต้นแล้ว ทว่า คำถามสำคัญที่ตามมาคือ เงื่อนไขเหล่านี้สอดคล้องสัมพันธ์อย่างไรภายใต้โครงสร้างการเมืองเศรษฐกิจไทยในช่วงระหว่าง พ.ศ. 2495 - 2535 ที่มีผลให้สถาบันพระมหากษัตริย์เชิงเครือข่ายกลายเป็นเครือข่ายที่ประสบความสำเร็จมากที่สุดเหนือเครือข่ายชนชั้นนำไทยอื่น ๆ

ต่อประเด็นนี้ การพิจารณาสถาบันพระมหากษัตริย์เชิงเครือข่ายในฐานะกลุ่มก้อนตัวแสดงที่โดดเด่นอยู่ภายใต้โครงสร้างการเมืองเศรษฐกิจไทยในช่วงระยะเวลาดังกล่าว น่าจะเป็นจุดตั้งต้นที่นำไปสู่การวิเคราะห์เพื่อเห็นถึงความสัมพันธ์ที่สถาบันพระมหากษัตริย์เชิงเครือข่ายมีอยู่ในโครงสร้างทางอำนาจทั้ง 2 ส่วน พร้อมกันนี้ยังเป็นการขยายความจากเนื้อหาในส่วนที่เป็นการตั้งข้อสังเกตเบื้องต้นด้วย

²⁹ ดำรงตำแหน่งสำคัญ เช่น แม่ทัพภาคที่ 1 (พ.ศ. 2524 - 2525) ผู้บัญชาการทหารบก (พ.ศ. 2525 - 2529) ผู้บัญชาการทหารสูงสุด (พ.ศ. 2526 - 2529).

1. พิจารณาจากมิติด้านการเมือง สำหรับโครงสร้างการเมืองที่ใช้พิจารณาในการศึกษานี้ คือการเมืองเชิงเครือข่ายซึ่งเป็นข้อเสนอหลักของ Dancan McCargo (2005) ดังที่ผู้ศึกษากล่าวไว้ตั้งแต่แรก นั่นคือ สถาบันพระมหากษัตริย์เชิงเครือข่าย “ไม่ใช่ทั้งหมด” หากแต่เป็น “ส่วนหนึ่ง” ของสมาชิกเครือข่ายชนชั้นนำไทย อย่างไรก็ตาม ด้วยลักษณะสำคัญของบุคลิกภาพกลุ่มก้อนตัวแสดง เช่น ความเป็นข้าราชการสายวังซึ่งมีสถานะเป็นทั้งข้าราชการและเป็นเสมือนข้าราชการบริพารพร้อม ๆ กัน ตลอดจนลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มก้อนตัวแสดงภายในเครือข่ายที่มีความเป็น “อิสระเชิงสัมพัทธ์” (Relative Autonomy) อยู่มาก สิ่งเหล่านี้มีผลให้สมาชิกในสถาบันพระมหากษัตริย์เชิงเครือข่ายมักมีความกลมกลืนสอดคล้องอยู่ในโครงสร้างการเมืองเชิงเครือข่ายของชนชั้นนำไทยได้เป็นอย่างดี ดังจะพบว่าบุคคลที่น่าจะระบุนิยามได้ถึงความเป็นสมาชิกในสถาบันพระมหากษัตริย์เชิงเครือข่าย เช่น นายสัญญา ธรรมศักดิ์ นายพ่วง สุวรรณรัตน์ ม.ล.ชูชาติ กำภู ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ฯลฯ ล้วนดำรงสถานภาพบทบาททั้งสองอย่าง กล่าวคือ เป็นทั้งผู้สนับสนุนและข้าราชการคนสำคัญของระบอบสฤษดิ์ - ถนอม ขณะเดียวกันพวกเขาก็ใกล้ชิดแนบแน่นกับสถาบันพระมหากษัตริย์

ตัวอย่างเช่น ชีวประวัติของนายสัญญา ธรรมศักดิ์ ที่ระบุถึงความสนิทสนมคุ้นเคยกับนายทหารคนสำคัญในคณะปฏิวัติ ไม่ว่าจะเป็นจอมพล ถนอม กิตติขจร จอมพล ประภาส จารุเสถียร ในสถานะเพื่อนร่วมรุ่น วปอ. รุ่นที่ 1 ตั้งแต่ พ.ศ. 2498 (Chainaken 2011: 32) กรณี ม.ล.ชูชาติ กำภู อธิบดีกรมชลประทานในช่วงต้นรัชกาลที่ 9 ต้นแบบข้าราชการกระทรวงเกษตรฯ สายวัง ก็เป็นกรรมการกลางพรรคสหประชาไทย (Kasetsart University Engineering Alumni 2010) ทว่า พรรคการเมืองนี้ก็ค้ำจุนอำนาจผู้นำเผด็จการทหาร หรือกรณี ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ก็เป็นที่ปรึกษาและคุ้นเคยเป็นอย่างดีกับทั้งจอมพล สฤษดิ์ ถนอม และประภาส ทั้งนี้กรณีนายสัญญา ธรรมศักดิ์ และ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ในช่วงต้นทศวรรษ 2510 ซึ่งเป็น

ระยะเวลาที่ทั้งสองได้พัฒนาความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 มากแล้วนั้น หากแต่บุคคลทั้งสองก็ได้รับการสนับสนุนจากจอมพลถนอม นายกรัฐมนตรี เพื่อกระทำการกิจบางประการ คือการผลักดันให้เข้าไปมีอิทธิพลในการบริหารมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์เพื่อป้องกันการเคลื่อนไหวจากซ้ายอำนาจทางความคิดที่ถูกมองว่าเป็น “ฝ่ายซ้าย” (Chitsanga 2016)

จะเห็นได้ว่า สัมพันธภาพระหว่างบุคคลที่หยิบยกมา (เช่น ระหว่างจอมพลถนอม กับ นายสัญญา และ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์) จะเป็นไปในทางที่เกื้อกูลและสนับสนุนซึ่งกันและกันมากกว่าที่จะเป็นความขัดแย้ง トラบจนกระทั่งเมื่อเกิดสถานการณ์ – ปรากฏการณ์ช่วงจังหวะที่พระราชอำนาจนำ (Royal Hegemony) ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ขึ้นสู่กระแสสูง เมื่อนั้นที่ความเป็นสมาชิกภาพในสถาบันพระมหากษัตริย์เชิงเครือข่ายจึงจะสำแดงปรากฏออกมาให้เห็นอย่างโดดเด่นชัดเจน ดังเช่นในกรณีเหตุการณ์ 14 ตุลาฯ 2516 ไม่เพียงเท่านั้น การปรากฏตัวของกลุ่มก้อนตัวแสดงในสถาบันพระมหากษัตริย์เชิงเครือข่ายจากเหตุการณ์ 14 ตุลาฯ (ที่เห็นภาพอย่างชัดเจน) ยังเกิดขึ้นพร้อม ๆ กับการปรับเปลี่ยนตำแหน่งแห่งที่ของบุคคลในสถาบันพระมหากษัตริย์เชิงเครือข่ายจำนวนหนึ่ง ที่ได้เคลื่อนย้ายเข้ามาสู่ปริณิสนทางการเมืองทั้งในฝ่ายบริหารและนิติบัญญัติ ซึ่งเป็นลักษณะการเปลี่ยนจาก Informal Network มาสู่ Formal Organization การขึ้นดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีของนายสัญญา ธรรมศักดิ์ องคมนตรี ในฐานะนายกฯ พระราชทานตลอดจนบทบาทของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ในฐานะประธานสภานิติบัญญัติเป็นข้อบ่งชี้ของปรากฏการณ์ดังกล่าว³⁰

³⁰ อย่างไรก็ตาม กรณีนายสัญญา ธรรมศักดิ์ และ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช นอกจากแง่มุมความเป็นสมาชิกภาพในสถาบันพระมหากษัตริย์เชิงเครือข่ายที่ทำงานร่วมกันในช่วงก่อนเหตุการณ์ 14 ตุลาฯ และจะเป็นสองบุคคลผู้มีบทบาทสูงในช่วงหลังเหตุการณ์ 14 ตุลาฯ ทว่า อีกด้านหนึ่งทั้งสองก็มีน้อยของการแข่งขันกัน โดยเฉพาะความพยายามของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ในการเอาชนะนายสัญญา ตัวอย่างลักษณะนี้สะท้อนให้เห็นพลวัตภายในของสถาบันพระมหากษัตริย์เชิงเครือข่าย ที่มีความเป็นการเมืองสูงและมีได้มีเอกภาพอย่างแท้จริงได้เป็นอย่างดี.

ภายหลังเหตุการณ์ 14 ตุลาฯ 2516 การก่อรูปของสถาบันพระมหากษัตริย์เชิงเครือข่ายเป็นไปได้อย่างเปิดเผยและชัดเจนมากขึ้น ด้วยเงื่อนไขพระราชอำนาจนำ (Royal Hegemony) รูปธรรมที่เห็นอย่างหนึ่งได้แก่ การที่อดีตรัฐมนตรีในรัฐบาลสัญญา ธรรมศักดิ์ หลายท่าน ซึ่งมีพื้นเพเป็น “ข้าราชการสายวัง” (ที่ได้รับการพิสูจน์และเลือกสรรแล้ว) ล้วนได้รับโปรดเกล้าฯ เป็นองคมนตรีในช่วง พ.ศ. 2518 (หลังการสิ้นสุดรัฐบาลสัญญา) ไม่ว่าจะเป็นนายประกอบ หุตะสิงห์ ม.จ.จักรพันธ์เพ็ญศิริ จักรพันธุ์ นายเชาว์ ณ ศีลวันต์³¹ นายจรรยาพันธ์ อิศรางกูร ณ อยุธยา³² ฯลฯ ทั้งนี้ ความเป็นเครือข่ายยังหมายรวมไปถึงบุคคลจำนวนหนึ่งที่เป็นพันธมิตรกับอดีตนายกรัฐมนตรีสัญญา ธรรมศักดิ์ ผู้ซึ่งเปลี่ยนสถานภาพกลับมาเป็นองคมนตรี หลังสิ้นสุดรัฐบาลสัญญา ช่วงเวลาเดียวกันนี้เองที่นายทหารกลุ่มต่าง ๆ เริ่มคาดหวังการพึ่งพิงพระราชอำนาจนำของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 หากต้องการจะมีอำนาจเหนือทหารกลุ่มอื่น ๆ ในภาวะสุญญากาศทางอำนาจของกองทัพยุคหลัง 14 ตุลาฯ (Sattayanurak 2003, 2014)

³¹ ดำรงตำแหน่งสำคัญ เช่น รองผู้ว่าการรถไฟแห่งประเทศไทย สมาชิกสภานิติบัญญัติแห่งชาติ (พ.ศ. 2516) รัฐมนตรีว่าการกระทรวงคมนาคม (พ.ศ. 2517 - 2518) วุฒิสภา (พ.ศ. 2518) องคมนตรี (พ.ศ. 2518 - 2559) ประธานคณะกรรมการการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย (พ.ศ. 2525 - 2536).

³² ดำรงตำแหน่งสำคัญ เช่น เลขาธิการสถานเอกอัครราชทูตไทยประจำประเทศสวิตเซอร์แลนด์ ณ กรุงเบิร์น ปลัดกระทรวงการต่างประเทศ (พ.ศ. 2514 - 2515) รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ (พ.ศ. 2516 - 2518) องคมนตรี (พ.ศ. 2518 - 2534) นายจรรยาพันธ์ อิศรางกูร ณ อยุธยา เป็นบิดาของ นายจิรายุ อิศรางกูร ณ อยุธยา อดีตผู้อำนวยการสำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์.

กระบวนการคัดเลือกคัดสรรกลุ่มก้อน ตัวแสดง ที่สัมพันธ์กับการก่อรูปสถาบันพระมหากษัตริย์เชิงเครือข่ายดำเนินต่อเนื่องเรื่อยมาภายใต้โครงสร้างการเมืองเชิงเครือข่ายและค่อนข้างเห็นได้ชัดเจน (อีกระลอก) ในช่วงราวทศวรรษ 2520 - ต้นทศวรรษ 2530 พิจารณาจากกลุ่มองคมนตรีได้รับโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งในช่วงต้นทศวรรษ 2530 ที่สำคัญเช่น พล.อ. เปรม ติณสูลานนท์ พล.อ.อ. กำธน สินธวานนท์³³ พล.อ. พิจิตร กุลละวณิชย์³⁴ พล.อ.อ. สิทธิ เศวตศิลา³⁵ ฯลฯ บุคคลเหล่านี้มีโอกาสดำเนินการพัฒนาความสัมพันธ์จากการได้สนองงานใกล้ชิดเบื้องพระยุคลบาททั้งในงานการเมืองงานราชการ ตลอดจนงานองค์กรมูลนิธิต่างๆ เกี่ยวเนื่องกับสถาบันพระมหากษัตริย์ น่าสนใจว่าช่วงเวลานี้เองที่โครงสร้างการเมืองเชิงเครือข่ายในหมู่ชนชั้นนำไทยเริ่มสถาปนาได้อย่างลงตัวมากขึ้นเรื่อย ๆ ซึ่งสอดคล้องกับช่วงเวลาที่พระราชอำนาจนำในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ได้ไต่ขึ้นสู่กระแสสูงอีกครั้ง

³³ ดำรงตำแหน่งสำคัญ เช่น สมาชิกสภานิติบัญญัติแห่งชาติ (พ.ศ. 2516 - 2517) ผู้ว่าการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย (พ.ศ. 2528 - 2530) องคมนตรี (พ.ศ. 2528 - 2559).

³⁴ ดำรงตำแหน่งสำคัญ เช่น แม่ทัพภาคที่ 1 (พ.ศ. 2527) รองปลัดกระทรวงกลาโหม (พ.ศ. 2534 - 2535) รองผู้บัญชาการทหารสูงสุด (พ.ศ. 2535) องคมนตรี (พ.ศ. 2536 - 2559).

³⁵ ดำรงตำแหน่งสำคัญ เช่น สมาชิกสภานิติบัญญัติแห่งชาติ (พ.ศ. 2516 - 2517) เลขาธิการสภาความมั่นคงแห่งชาติ (พ.ศ. 2517 - 2523) รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ (พ.ศ. 2523 - 2533) องคมนตรี (พ.ศ. 2534 - 2558).

กระนั้นก็ตาม ในฐานะที่สถาบันพระมหากษัตริย์เชิงเครือข่าย คือ ส่วนหนึ่งในสมาชิกเครือข่ายชนชั้นนำไทยทั้งหมด พระราชอำนาจนำ (Royal Hegemony) เพียงอย่างเดียวอาจไม่เพียงพอต่อการอธิบายถึงความสำเร็จนี้ หากจะเลยในประเด็น “ฉันทามติร่วม” (Consensus) ของชนชั้นนำไทย ทั้งนี้ ภายใต้โครงสร้างการเมืองเชิงเครือข่าย “ฉันทามติร่วม” ย่อมเป็นไปในทิศทางเดียวกันและเป็นแนวโน้มที่เห็นได้ชัด เช่น ในทางการเมืองชนชั้นนำไทยทุกกลุ่มล้วนมีทัศนะเห็นพ้องร่วมกันในการปฏิเสธลัทธิคอมมิวนิสต์ ช่วงทศวรรษ 2500 - 2510 ชนชั้นนำไทยซึ่งรวมถึงสถาบันพระมหากษัตริย์เชิงเครือข่ายต่างผนึกกำลังต่อต้านอิทธิพลความคิดและการเคลื่อนไหวของฝ่ายที่ถูกมองว่าเป็น “ซ้าย” อย่างแข็งขัน ขณะที่ช่วงต้นทศวรรษ 2520 ฉันทามติร่วมในทางการเมืองของพวกเขาอาจได้แก่ ความพยายามสกัดกั้นการเติบโต ส.ส. ฝ่ายซ้าย ไม่ให้ปรากฏขึ้นได้อีกเหมือนกับเช่นช่วงหลังเหตุการณ์ 14 ตุลาฯ (Tamada 2008: 108 - 109) ตลอดจนเริ่มมีฉันทามติร่วมถึงความปรารถนาที่จะหวนกลับมาสู่เสถียรภาพ ดุลยภาพในหมู่ชนชั้นนำไทยเอง หลังจากที่พวกเขาได้ผ่านความขัดแย้งทั้งโดยเปิดเผยและโดยนัยอำพรางมานับตั้งแต่หลังเหตุการณ์ 14 ตุลาฯ เป็นต้นมา

นอกจากนี้ ในแง่อุดมการณ์ ฉันทามติร่วม (Consensus) ในหมู่ชนชั้นนำไทยยังอาจเป็นข้อตกลงในการอยู่ร่วมกันได้อย่างมีดุลยภาพ แม้สิ่งเหล่านี้อาจไม่ปรากฏเป็นลายลักษณ์อักษร หากแต่เป็นเงื่อนไขที่เกิดขึ้นจากกลไกทางวัฒนธรรมมากกว่า (Eiawsriwong 1995) ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการแบ่งสรรอำนาจ คานอำนาจ ปฏิเสธการควมรวมอำนาจไว้แต่เฉพาะกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง เป็นต้น การละเมิดฉันทามติร่วมของชนชั้นนำไทยกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งอาจนำมาซึ่งการเสียดุลยภาพตลอดจนอำนาจผลประโยชน์ที่แบ่งสรรกันลงตัวแล้ว ด้วยเหตุนี้ เครื่องมือทางการเมือง เช่น การรัฐประหาร จึงเป็นกลไกในการปรับดุลยภาพและจัดความสัมพันธ์เชิงอำนาจใหม่ให้เข้ารูปเข้ารอย (Eiawsriwong 2013)

บนตรรกะดังกล่าว แม้แต่สถาบันพระมหากษัตริย์เชิงเครือข่ายก็มีไข้อยู่กับบ้านเรือนสำคัญ เช่น รัฐประหาร 20 ตุลาคม 2520 สะท้อนให้เห็นว่าพิมพ์เขียวการเมืองไทยภายใต้กระบวนการขับเคลื่อนเข้าสู่ประชาธิปไตยระยะ 12 ปี ของนายกรัฐมนตรีธานินทร์ กรัยวิเชียร ตลอดจนท่าทีขจัดของผู้บริหารที่มั่นคงในสถาบันพระมหากษัตริย์อย่างเถรตรง ชัดแจ้งกับฉันทามติร่วม (Consensus) ในหมู่ชนชั้นนำไทย การพึงพิงพระราชอำนาจเพียงอย่างเดียวจึงไม่เพียงพอ ขณะเดียวกันก็สะท้อนให้เห็นด้วยว่า สถาบันพระมหากษัตริย์เชิงเครือข่าย ณ ขณะนั้นยังไม่อาจครองอำนาจเหนือกลุ่มการเมืองต่าง ๆ ได้ ด้วยเหตุนี้ ฉันทามติร่วม (Consensus) จึงเป็นสิ่งที่สำคัญไม่น้อยไปกว่าพระราชอำนาจ (Royal Hegemony) และเป็นได้ทั้งปัจจัยสนับสนุนและปัจจัยลดทอนความสำเร็จของสถาบันพระมหากษัตริย์เชิงเครือข่าย

2. พิจารณาจากมิติด้านเศรษฐกิจ ความสัมพันธ์ระหว่างสถาบันพระมหากษัตริย์เชิงเครือข่ายกับโครงสร้างเศรษฐกิจไทยควรถูกอธิบายเช่นไร? ทั้งนี้บนตรรกะคำอธิบายโครงสร้างการเมืองเชิงเครือข่าย สถาบันพระมหากษัตริย์เชิงเครือข่ายย่อมเป็นหนึ่งในกลุ่มที่มีทัศนะและฉันทามติร่วม (Consensus) ต่อประเด็นการพัฒนาเศรษฐกิจที่เป็นไปในทิศทางเดียวกับชนชั้นนำไทยกลุ่มอื่น ๆ นับตั้งแต่สมัยจอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์ ไม่ว่าจะเป็นการพัฒนาเศรษฐกิจบนพื้นฐานทุนนิยมเสรี ที่ให้ความสำคัญกับการลงทุนภาคเอกชนและการพัฒนาภาคอุตสาหกรรมภายใต้การชี้นำกำกับของสหรัฐอเมริกาและธนาคารโลก (World Bank) ซึ่งเป็นประเด็นที่แยกไม่ออกจากนโยบายความมั่นคงของสหรัฐอเมริกาในการยับยั้งอิทธิพลของลัทธิคอมมิวนิสต์ในภูมิภาคแถบนี้ ขณะที่ยุทธศาสตร์การพัฒนาเศรษฐกิจในช่วงต้นทศวรรษ 2500 ก็คือกลยุทธ์ “ความจำเริญแบบไม่สมดุลย์” (Unbalance Growth) ที่เน้นการพัฒนาลงไปในส่วนใดส่วนหนึ่งของโครงสร้างเศรษฐกิจให้ล้ำหน้าไปเร็วกว่าส่วนอื่น ๆ โดยความจำเริญก้าวหน้าจากส่วนนี้เองที่จะไปกระตุ้น ผลักดันหรือแผ่ขยายเป็นผลกระทบต่อเนื่องไปยังส่วนอื่น ๆ ของระบบเศรษฐกิจให้ก้าวหน้าตามไปด้วย (Meechai 1983: 62)

ด้วยเหตุนี้ ในเบื้องต้นการพัฒนาเศรษฐกิจจึงเน้นไปที่การเตรียมโครงสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจ (Basic Facilities) เพื่อสร้างเงื่อนไขตั้งต้นที่เหมาะสม อันจะนำไปสู่การพัฒนาอุตสาหกรรมสิ่งที่เห็นชัดเจนคือช่วงระยะเวลาของแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ 2 แผนแรก (พ.ศ. 2504 – 2514) การพัฒนาเศรษฐกิจไทยถูกขับเคลื่อนไปในทิศทางดังกล่าวด้วยบทบาทนำของกลุ่มข้าราชการเทคโนโลยีจากสภาพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ³⁶ (กลุ่มเทคโนโลยีการพัฒนากระแสหลัก) ที่ระดมกำลังสมองช่วยงานด้านการพัฒนาประเทศภายใต้ระบอบสมุชชี้อย่างแข็งขัน

บนพื้นฐานแนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจดังกล่าว การเติบโตของเศรษฐกิจในอัตราเร่งสืบเนื่องจากแผนพัฒนาเศรษฐกิจฉบับที่ 1 และ 2 ภาวะเศรษฐกิจไทยที่ “บูม” จากเม็ดเงินที่แพร่สะพัดในสงครามเวียดนาม ตลอดจนการขยายตัวของภาคอุตสาหกรรมและบริการที่สัมพันธ์กับการเติบโตของเมืองกรุงเทพฯ สิ่งเหล่านี้ล้วนมีผลต่อการ “สะสมทุน” ของหน่วยงานองค์กรด้านธุรกิจในสถาบันพระมหากษัตริย์เชิงเครือข่ายไม่ว่าจะเป็นสำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ซึ่งครอบครองที่ดินจำนวนมากในกรุงเทพฯ ตลอดจนกิจการที่สำนักงานทรัพย์สินฯ เป็นหุ้นส่วนใหญ่ เช่น บริษัทปูนซิเมนต์ไทย ที่เติบโตรุ่งเรืองในยุคของการพัฒนาช่วงนี้เช่นกัน (Ouyyanont 2014: 262, 263, 279) อย่างไรก็ตาม มิติด้านการประกอบธุรกิจและกระบวนการ

³⁶ ตัวอย่างที่สำคัญ เช่น นายสุนทร หงส์ลดารมภ์ นายฉลอง ปิงตระกูล นายประยัต บุนนศิริ นายเถลิง อารังนาวาสวัสดิ์ นายมีชัย วีระไวทยะ นายกฤษ สมบัติศิริ นายเสนาะ อุณากร นายอำนาจ วีรธรรม ฯลฯ น่าสนใจว่าพวกเขาเหล่านี้ ล้วนเป็นผลผลิตของการศึกษาเศรษฐศาสตร์จากมหาวิทยาลัยอเมริกันในช่วงทศวรรษ 2490 ซึ่งเน้นให้ความสำคัญเฉพาะแนวความคิดของสำนักเศรษฐศาสตร์นีโอคลาสสิก (Neoclassical Economics) และสำนักเศรษฐศาสตร์แบบเคนส์ (Keynsian Economics) ประสบการณ์ดังกล่าว จึงมีผลต่อกระบวนการถ่ายทอดระบบคุณค่า ความเชื่อ ที่จะมีผลกระทบต่อการกำหนดนโยบายเศรษฐกิจในประเทศ เกี่ยวกับประเด็นนี้ โปรดดู Thanapornpan (1989).

สะสมทุนของหน่วยงานองค์กรที่สัมพันธ์กับสถาบันพระมหากษัตริย์เชิงเครือข่ายดังกล่าว ดูจะไม่เป็นที่รับรู้อย่างกว้างขวางในทางสาธารณะเท่าใดนัก น่าจะด้วยเพราะสิ่งเหล่านี้ไม่สัมพันธ์กับภาพลักษณ์ในทางพระราชกรณียกิจของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 นั่นเอง

คำอธิบายที่ดูสอดคล้องกับความจริงและการรับรู้ในเชิงภาพลักษณ์ทางพระราชกรณียกิจของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 มากกว่า คือ ภายใต้ยุทธศาสตร์การพัฒนาเศรษฐกิจที่เลือกใช้กลยุทธ์ “ความจำเริญแบบไม่สมดุลย์” หรือยุทธศาสตร์แบบ “สภาพัฒน์” นั้น ได้ละเลยมิติด้านสังคมและชนบท³⁷ แม้ในทัศนะของคนสภาพัฒน์เองก็ยอมรับว่า ช่วงแผน 1 ถึง แผน 2 (พ.ศ. 2504 - 2514) การพัฒนาด้านสังคมมีเฉพาะโครงการของกระทรวงสาธารณสุขกับกระทรวงศึกษาธิการ ทั้งยังเป็นเพียงการรวบรวมโครงการพัฒนาเข้ามาด้วยกันโดยที่ไม่มีแผนอะไรที่ชัดเจนมาก (Sirungthong 2006: 237)

น่าสนใจว่าในบริบทที่การพัฒนากระแสหลักละเลยมิติด้านสังคมและชนบทบทบาทของสถาบันพระมหากษัตริย์เชิงเครือข่ายดูจะเข้ามาช่วยสนับสนุนเติมเต็มช่องว่างการพัฒนาดังกล่าว โดยเฉพาะอย่างยิ่งการลงไปช่วยเหลือเยียวยาและพัฒนาทั้งนี้ องค์กร - มูลนิธิต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นมูลนิธิราชประชาสมาสัย (พ.ศ. 2503) มูลนิธิราชประชานุเคราะห์ (พ.ศ. 2506) แพทย์อาสาสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี (พอ.สว.) (พ.ศ. 2512) มูลนิธิส่งเสริมศิลปาชีพในสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์พระบรมราชินีนาถ (พ.ศ. 2518) ฯลฯ ตลอดจนโครงการพระราชดำริต่าง ๆ ล้วนเป็น

³⁷ แม้แต่การใช้ชื่อเรียกแผนฯ ว่า “แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ” ในแผนฯ ฉบับที่ 1 และ 2 (พ.ศ. 2504 - 2514) ก็สะท้อนการให้ความสำคัญเฉพาะด้าน “เศรษฐกิจ” เป็นสำคัญ การปรับมาใช้ชื่อเรียกแผนฯ ว่า “แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ” เริ่มต้นครั้งแรกนับตั้งแต่แผนฯ ฉบับที่ 3 เป็นต้นมา.

ข้อบ่งชี้ถึงบทบาทในมิตินี้ของสถาบันพระมหากษัตริย์เชิงเครือข่าย และด้วยเงื่อนไข และปฏิบัติการนี้เองได้ก่อให้เกิดภาพจำเกี่ยวกับพระราชกรณียกิจที่สถาบันพระมหากษัตริย์ได้ลงไปสู่ประชาชนมาตั้งแต่ราวทศวรรษ 2500 เป็นอย่างน้อย

ดังที่ได้ตั้งข้อสังเกตแต่ต้นว่า บรรดาสมาชิกตัวแสดงในสถาบันพระมหากษัตริย์เชิงเครือข่ายโดยมากมักเกี่ยวข้องกับองค์กรมุนิธิเหล่านี้และหากว่าเป็นข้าราชการ “สายวัง” ก็มักอยู่ในข่ายงานที่สัมพันธ์กับมิติด้านสังคมและการพัฒนาชนบท เช่น กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ กระทรวงมหาดไทย กระทรวงสาธารณสุข ฯลฯ ตลอดจนหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง เช่น ตำรวจตระเวนชายแดน สภาพการณ์เช่นนี้แตกต่างไปจากกลุ่มข้าราชการเทคโนโลยีในช่วงทศวรรษ 2500 ที่โดยมากมิได้มีภาพลักษณ์เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับสถาบันพระมหากษัตริย์เชิงเครือข่ายมากนัก แม้ว่าในสภาพพัฒน์จะมีบุคคลสำคัญในเครือข่าย เช่น ม.ล.เดช สนิทวงศ์³⁸ องคมนตรี นับเป็นประธานในคณะกรรมการบริหารสภาพนาเศรษฐกิจก็ตาม ทว่าบรรดาข้าราชการเทคโนโลยีคนสำคัญ ๆ ทั้งในและนอกสภาพพัฒน์ไม่ว่าจะเป็น นายป๋วย อึ๊งภากรณ์³⁹ นายสุนทร หงส์ลดารมภ์⁴⁰ นายฉลอง ปิงตระกูล⁴¹ นายบุญมา

³⁸ ม.ล.เดช สนิทวงศ์ มีศักดิ์เป็น “ลุง” ในสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ เคยดำรงตำแหน่งสำคัญ เช่น ผู้ว่าการธนาคารแห่งประเทศไทย (พ.ศ. 2492 – 2495) รัฐมนตรีว่าการกระทรวงพาณิชย์ สมัยรัฐบาลควง อภัยวงศ์ (พ.ศ. 2490 – 2491) ม.ล.เดช สนิทวงศ์ เป็นองคมนตรี นับตั้งแต่ช่วงต้นรัชกาลที่ 9 ต่อเนื่องนับตั้งแต่ พ.ศ. 2496 – พ.ศ. 2518 และดำรงตำแหน่งประธานองคมนตรีในช่วงระยะเวลานั้น ๆ ใน พ.ศ. 2518 ก่อนถึงแก่อสัญกรรม.

³⁹ ดำรงตำแหน่งสำคัญ เช่น ผู้ว่าการธนาคารแห่งประเทศไทย (พ.ศ. 2502 – 2514) คณบดีคณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (พ.ศ. 2514 – 2516) สมาชิกสภานิติบัญญัติแห่งชาติ (พ.ศ. 2516 – 2517) อธิการบดีมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (พ.ศ. 2518 – 2519).

⁴⁰ ดำรงตำแหน่งสำคัญ เช่น เลขาธิการสภาเศรษฐกิจแห่งชาติ (พ.ศ. 2493 – 2499) รัฐมนตรีว่าการกระทรวงเศรษฐกิจ และรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง ช่วงสมัยจอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์

วงศ์สุวรรณ⁴² ฯลฯ บุคคลเหล่านี้ก็ได้มีภาพลักษณ์ที่ใกล้ชิดกับสถาบันพระมหากษัตริย์ หรือมีความเป็น “ข้าราชการสายวัง” แต่อย่างไรก็ตาม อาจด้วยเพราะเทคโนโลยีสามารถอ้างอิงการทำงานของตนได้โดยตรงกับผู้นำทหารในระบอบสุทธิดี ซึ่งเป็น Senoir Partnership ในโครงสร้างการเมืองเชิงเครือข่าย ทั้งผู้นำทหารเองก็ค่อนข้างให้เกียรติและเคารพในการทำงานบนหลักการวิชาการของเทคโนโลยี ไม่ผิดนักที่จะกล่าวว่าเทคโนโลยีสารสนเทศของเมืองไทยล้วนพอใจกับระบอบสุทธิดี และดำรงอยู่อย่างมีเกียรติศักดิ์ศรีไม่น้อยภายใต้ผู้นำเผด็จการทหาร (Techaphira 2013)

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าช่วงทศวรรษ 2500 กลุ่มเทคโนโลยีจะมีได้มีภาพลักษณ์ที่ใกล้ชิดสถาบันพระมหากษัตริย์ หากแต่ด้วยเงื่อนไขความผูกพันภายในของระบอบสุทธิดี – ถนอม ไม่ว่าจะเป็นการทุจริตคอร์รัปชัน ตลอดจนการลุแก่อำนาจของผู้นำทหารที่เริ่มสร้างความลำบากใจต่อการปฏิบัติงานที่ยึดในหลักวิชาของเทคโนโลยีมากขึ้นเรื่อย ๆ ดังจะพบข้อสนเทศที่สะท้อนความคับข้องใจในท่วงทำนองนี้ในงานเขียนประเภทอัตชีวประวัติ และบันทึกความทรงจำของเทคโนโลยีคนสำคัญ ๆ เช่น นายป๋วย อึ๊งภากรณ์ นายเสนาะ อุณาอุล อยู่เนือง ๆ (Unakul 2013)

ก่อนต้นทศวรรษ 2510 เทคโนโลยีบางกลุ่มจะเคลื่อนย้ายตนเองเข้าไปใกล้ชิดกับสถาบันพระมหากษัตริย์เชิงเครือข่ายมากขึ้น เช่น นายบุญมา วงศ์สุวรรณ

(ต่อ) อธิการบดีมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ (พ.ศ. 2509 – 2511) เอกอัครราชทูตไทยประจำสหราชอาณาจักร รองนายกรัฐมนตรี (พ.ศ. 2520 – 2521).

⁴¹ ดำรงตำแหน่งสำคัญ เช่น เลขาธิการสภาเศรษฐกิจแห่งชาติ (พ.ศ. 2499 – 2502) เลขาธิการสภาพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ (พ.ศ. 2502 – 2506) รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงการคลัง (พ.ศ. 2520 – 2521).

⁴² ดำรงตำแหน่งสำคัญ เช่น อธิบดีกรมบัญชีกลาง ปลัดกระทรวงการคลัง (พ.ศ. 2508 – 2516) รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง (พ.ศ. 2516 – 2517).

ปลัดกระทรวงการคลัง ที่เข้าไปเกี่ยวข้องกับกิจการปูนซีเมนต์ไทยมาตั้งแต่ พ.ศ. 2509 (Saengthongkham 2013: 28 – 29) ผู้นำเทคโนโลยีจากสายงานอื่น ๆ นอกเหนือไปจากสภาพัฒน์ เช่น นายเกษม จาติกวณิช⁴³ ผู้ว่าการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทยคนแรก ได้เริ่มปูพื้นฐานความสัมพันธ์ที่ดีกับบุคคลในสถาบันพระมหากษัตริย์เชิงเครือข่ายด้วยการเชิญ นายสัญญา ธรรมศักดิ์ องคมนตรีให้มาดำรงตำแหน่งประธานคณะกรรมการการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย นอกจากนี้ บอร์ดชุดแรกยังประกอบด้วยเทคโนโลยีระดับนำคนอื่น ๆ เช่น นายบุญมา วงศ์สวรรค์ นายฉลอง ปิงตระกูล นายอำนาจ วิรวรณ ฯลฯ นับเป็นบอร์ด กฟผ. ที่ได้ชื่อว่าเป็นที่รวมตัวของ “คนดีมือสะอาด” ที่ปลอดทั้งจากการเมืองและอำนาจทหาร (Rattanadilokchai 1993: 67) ด้านหนึ่งจึงอาจกล่าวได้ว่าช่วงต้นทศวรรษ 2510 สถาบันพระมหากษัตริย์เชิงเครือข่ายเริ่มมีองค์ประกอบที่หมายรวมกลุ่มเทคโนโลยี ดังที่ได้กล่าวมานี้ไล่ตหนึ่งด้วย

หลังเหตุการณ์ 14 ตุลาฯ 2516 ความเป็นพันธมิตรระหว่างเทคโนโลยีกับสถาบันพระมหากษัตริย์เชิงเครือข่ายยิ่งปรากฏชัดเจนขึ้นบนพื้นฐานความสัมพันธ์ที่ดีกับ นายสัญญา ธรรมศักดิ์ บรรดาเทคโนโลยีนับเป็นผู้สนับสนุนที่ดียิ่งของ “รัฐบาลพระราชทาน” หลายคนมีตำแหน่งในรัฐบาลนายสัญญา แน่นนอนว่า พระราชอำนาจนำ (Royal Hegemony) ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 มีผลสำคัญอย่างยิ่งในการโน้มนำเทคโนโลยีระดับนำเหล่านี้ให้เข้ามาใกล้ชิดกับระบบเกียรตินิยม

⁴³ ดำรงตำแหน่งสำคัญ เช่น ผู้ว่าการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย (พ.ศ. 2512 – 2528) สมาชิกสภานิติบัญญัติแห่งชาติ (พ.ศ. 2516 – 2517) รัฐมนตรีว่าการกระทรวงอุตสาหกรรม (พ.ศ. 2520 – 2521) รัฐมนตรีประจำสำนักนายกรัฐมนตรี (พ.ศ. 2522 – 2523) หลังจากทีลาออกจากตำแหน่งผู้ว่าการ กฟผ. เกษม จาติกวณิช ดำรงตำแหน่งเป็นผู้บริหารในกิจการรัฐวิสาหกิจในคราวเดียวกันถึง 4 แห่งด้วยกัน คือ ไทยออยล์ บางจากปิโตรเลียม บริษัทปยุแห่งชาติ และ แบงก์เอเซียเทรดส์ นับเป็นต้นแบบ “นักบริหารมืออาชีพ” ในแวดวงชนชั้นนำไทยคนหนึ่ง.

โดยผ่านการคัดเลือกคัดสรร เพื่อเข้าเป็นส่วนหนึ่งของเครือข่าย⁴⁴ สิ่งให้เห็นเป็นรูปธรรมอย่างหนึ่ง คือ เทคโนโลยีจำนวนไม่น้อยหลายต่อหลายรุ่นได้เข้ามาเป็น “ผู้บริหารมืออาชีพ” ในหน่วยงานองค์กรด้านธุรกิจในสถาบันพระมหากษัตริย์เชิงเครือข่าย เช่น สำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ บริษัทปูนซิเมนต์ไทย ธนาคารไทยพาณิชย์ ตลอดจนกิจการที่สำนักงานทรัพย์สินฯ ได้ร่วมลงทุนกับการผลิตของภาครัฐหรือรัฐวิสาหกิจขนาดใหญ่ เช่น ปิโตรเคมีแห่งชาติ ปุ๋ยแห่งชาติ ไทยออยส์ (Uyyanont 2014: 278) ปรากฏการณ์ลักษณะนี้เริ่มเห็นนับตั้งแต่หลังเหตุการณ์ 14 ตุลาฯ 2516 และเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องตลอดช่วงทศวรรษ 2520 - 2530

ดังที่กล่าวมา สถาบันพระมหากษัตริย์เชิงเครือข่ายในมิติทางเศรษฐกิจทั้งที่เป็นบุคคลและองค์กรจึงดำรงอยู่อย่างกลมกลืนในฐานะกลุ่มตัวแสดงสำคัญหนึ่งในใจกลางโครงสร้างเศรษฐกิจไทย ทั้งดำรงสถานะเป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการกำหนด

⁴⁴ อนึ่ง ตัวอย่าง เทคโนโลยีที่นำมาพิจารณาเปรียบเทียบ อาจได้แก่กรณีของ ปว้ย อึ้งภากรณ์ และ เสนาะ อุณากรู ซึ่งทั้งสองมีเส้นทางเดินแห่งชีวิตและโชคชะตาที่ต่างกัน กรณี ปว้ย อึ้งภากรณ์ อาจด้วยเพราะสัมพันธ์ภาพที่ปว้ยมีกับนายปรีดี พนมยงค์ จึงอาจเป็นเหตุให้ราชสำนักไม่สู้จะไว้วางใจในตัวเขา ประกอบกับด้วยความเป็น “ผู้ใหญ่” ซึ่งเป็นที่นิยมอย่างมากในหมู่นักศึกษาในช่วงหลังเหตุการณ์ 14 ตุลาฯ 2516 ที่สุดแล้วปว้ยก็ถูกแขวนป้ายคอมมิวนิสต์จนต้องเดินทางออกนอกประเทศ อดีตผู้ว่าการธนาคารแห่งประเทศไทยท่านนี้จึงไม่ได้มีภาพลักษณ์ที่เป็นหนึ่งเดียวกับสถาบันพระมหากษัตริย์เชิงเครือข่าย ขณะที่เทคโนโลยีอย่าง เสนาะ อุณากรู นับเป็นภาพตัวแทนที่ดีของเทคโนโลยีที่เข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของสถาบันพระมหากษัตริย์เชิงเครือข่าย ด้วยบทบาทการทำราชการที่ได้สนองงานพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ในช่วงที่ช่วยงานของสถาบันพระมหากษัตริย์กำลังขยายตัว คือ ดำรงตำแหน่งเลขาธิการสภาพัฒน์ ในช่วงสมัยรัฐบาล พล.อ. เปรม ติณสูลานนท์ โดยที่ในเวลาต่อมา เสนาะ อุณากรู ยังดำรงตำแหน่งเป็นกรรมการสำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ และกรรมการบริษัทปูนซิเมนต์ไทย จำกัด (มหาชน) ซึ่งเป็นองค์กรที่เกี่ยวข้องกับผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจของสถาบันพระมหากษัตริย์อีกด้วย.

นโยบาย และผู้รับผลกระทบจากนโยบายเศรษฐกิจแห่งรัฐที่สำคัญ ๆ มาโดยตลอด ขณะเดียวกันสถาบันพระมหากษัตริย์เชิงเครือข่ายในภาคส่วนนี้ย่อมมีลักษณะ เช่นเดียวกับองค์กรธุรกิจอื่น ๆ ที่ผลประโยชน์ กำไรการลงทุนร่วม การจับมือเป็น พันธมิตรกับกลุ่มธุรกิจต่าง ๆ เป็นพื้นฐาน กระนั้นสิ่งที่ควรเน้นย้ำอีกครั้งก็คือ มิติ ดังกล่าวจะไม่สอดคล้องกับภาพลักษณ์ในทางพระราชกรณียกิจของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 เท่าใดนัก ต่อประเด็นนี้ หากจะจัดวางความสัมพันธ์ในแง่ เครือข่ายออกเป็นวงชั้นความใกล้ชิด ในทางภาพลักษณ์กลุ่มบุคคลและองค์กรในภาค ส่วนนี้จึงอาจจัดอยู่ในเครือข่าย “ชั้นนอก” ของสถาบันพระมหากษัตริย์เชิงเครือข่าย และด้วยสถานภาพบทบาทดังกล่าวความเป็น “อิสระเชิงสัมพัทธ์” (Relative Autonomy) ของกลุ่มก้อนตัวแสดงกลุ่มนี้ ย่อมน่าที่จะแตกต่างไปจากกลุ่มอื่น ๆ ใน สถาบันพระมหากษัตริย์เชิงเครือข่ายอยู่ไม่น้อย

นอกจากนี้ ในส่วนของพระราชอำนาจนำ (Royal Hegemony) ที่ค่อย ๆ เพิ่มพูนนับตั้งแต่หลังเหตุการณ์ 14 ตุลาฯ 2516 แม้ว่าจะไม่ใช่ทั้งหมด ทว่า เงื่อนไขนี้ น่าจะมีผลให้ยุทธศาสตร์การพัฒนาเศรษฐกิจแบบเทคโนโลยีที่เคยเฟื่องฟูในช่วงสมัย ระบอบสฤษดิ์ - ถนอม ค่อย ๆ คลี่คลายไปสู่แนวทางที่มีจุดร่วมสัมพันธ์กับแนวทาง ของสถาบันพระมหากษัตริย์เชิงเครือข่ายมากขึ้น นั่นคือ การให้ความสำคัญกับมิติ ทางด้านสังคมและชนบท ทั้งนี้ แม้แต่บุคคลากรในสภาพัฒน์ก็เริ่มปรากฏเทคโนโลยี “สายวัง” ที่มีระบบคิดต่างไปจากเทคโนโลยีการพัฒนาระบบหลักที่มักเป็น นักเศรษฐศาสตร์ บุคคลเช่น นายสุเมธ ตันติเวชกุล ซึ่งมีพื้นฐานความรู้ความ เชี่ยวชาญจากสายรัฐศาสตร์ นับเป็นตัวอย่างที่ชัดเจนของเทคโนโลยี “สายวัง” (Tantiwetachakun 2012) เส้นทางการเติบโตในสายงานองค์กรสภาพัฒน์ ของสุเมธ นับตั้งแต่เริ่มต้นในช่วงต้นทศวรรษ 2510 กระทั่งได้ขึ้นดำรงตำแหน่งเป็น เลขาธิการสภาพัฒน์ (พ.ศ. 2537 - 2539) อาจสะท้อนได้ถึงการคลี่คลายของ กระบวนการพัฒนาเศรษฐกิจไทยในภาคราชการซึ่งมีแนวโน้มทิศทางสอดคล้องกับ

พระราชอำนาจนำซึ่งเริ่มเห็นผลมาตั้งแต่ราวกลางทศวรรษ 2520 อันเป็นช่วงเวลาที่สถาบันพระมหากษัตริย์เชิงเครือข่ายเริ่มสามารถครองอำนาจนำได้เหนือกลุ่มการเมืองอื่น ๆ (ภายใต้การเมืองเชิงเครือข่าย) ดังที่ได้ตั้งข้อสังเกตไว้ก่อนหน้านี้

สรุปผล

จากที่กล่าวมาทั้งหมดจะเห็นได้ว่า “สถาบันพระมหากษัตริย์เชิงเครือข่าย” (Network Monarchy) นับเป็นประเด็นการศึกษาที่มีความซับซ้อนทั้งในแง่กลุ่มก้อนตัวแสดงที่หลากหลาย ตลอดจนความซับซ้อนในแง่มิติความสัมพันธ์ที่เกี่ยวข้องเชื่อมโยงอย่างมีพลวัตในบริบททางการเมืองเศรษฐกิจไทย ไม่เพียงเท่านั้น กระบวนการก่อรูปและพลวัตที่เกิดขึ้นในสถาบันพระมหากษัตริย์เชิงเครือข่าย ยังเป็นข้ออธิบายที่สอดคล้องได้เป็นอย่างดีในการทำทำความเข้าใจความเปลี่ยนแปลงของเครือข่ายชนชั้นนำไทยได้อย่างเป็นมหภาคองค์รวม ทั้งจากสมมุติฐานในแง่บุคลิกลักษณะของกลุ่มก้อนตัวแสดงภายในเครือข่าย และสมมุติฐานในแง่มิติเชิงพลวัตของเครือข่าย อนึ่ง หากประมวลเพื่อชี้ให้เห็นถึงข้อสรุปผลการศึกษา ผู้ศึกษาเห็นว่าข้อสรุปชุดนี้ควรมีสถานะเป็นทั้งข้อสรุปและสมมุติฐานในตัวเดียวกัน เพื่อนำไปสู่การศึกษาวិเคราะห์ลึกลงไปอีกมากในเชิงรายละเอียด ดังนี้

สืบเนื่องจาก สถาบันพระมหากษัตริย์เชิงเครือข่าย (Network Monarchy) ถือเป็นหนึ่งในกลุ่มก้อนตัวแสดงกลุ่ม (Faction) ต่าง ๆ ภายใต้โครงสร้างการเมืองเชิงเครือข่ายของชนชั้นนำไทย ที่ปรากฏตัวขึ้นภายหลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 ทั้งนี้ การก่อรูปของสถาบันพระมหากษัตริย์เชิงเครือข่ายล้วนเกิดขึ้นภายใต้ปฏิสัมพันธ์การต่อสู้ ต่อรอง ประนีประนอม ประสานประโยชน์ ระหว่างกลุ่มก้อนตัวแสดงต่าง ๆ ในโครงสร้างการเมืองเชิงเครือข่ายของชนชั้นนำไทยเหล่านั้นนั่นเอง และเนื่องจากการก่อรูปของสถาบันพระมหากษัตริย์เชิงเครือข่าย ตั้งอยู่บนสมมุติฐานที่ยึดโยงอยู่กับพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช พลวัตการก่อรูปของ

เครือข่ายจึงสัมพันธ์กับ “พระราชอำนาจนำ” (Royal Hegemony) ตลอดจนเงื่อนไขทางประวัติศาสตร์ที่มีผลในทางเกื้อหนุนพระราชอำนาจนำให้เพิ่มพูนขึ้น สิ่งนี้เป็นปัจจัยชักนำให้กลุ่มก้อนตัวแสดงต่าง ๆ ในโครงสร้างการเมืองเชิงเครือข่ายนำตัวเองเข้าไปมีปฏิสัมพันธ์กับสถาบันพระมหากษัตริย์ด้วยวัตถุประสงค์เป้าหมายที่แตกต่างกัน ขณะเดียวกัน ฝ่ายสถาบันพระมหากษัตริย์เชิงเครือข่ายเองก็มีกระบวนการคัดเลือกคัดสรรบุคคลเข้าสู่เครือข่าย ทั้งโดยการเลือกเพื่อตอบสนองจุดประสงค์ในการทำงานอย่างมีเป้าหมาย ซึ่งสะท้อนความพยายามที่จะจัดวางดุลอำนาจภายใต้โครงสร้างการเมืองเชิงเครือข่ายชนชั้นนำไทยอย่างสำคัญด้วยเช่นกัน

ในด้านบุคลิกลักษณะ (Character) ของกลุ่มก้อนตัวแสดงที่เข้าสังกัดอยู่ในสถาบันพระมหากษัตริย์เชิงเครือข่าย พบว่าบ่อยครั้งเป็นไปในลักษณะ “อิสระเชิงสัมพัทธ์” (Relative Autonomy) ที่เคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงสถานะบทบาทตนเองไปตามสถานการณ์ทางประวัติศาสตร์และจุดหมายแห่ง “พระราชอำนาจนำ” และไม่ได้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน นอกจากนี้ ในฐานะที่สถาบันพระมหากษัตริย์เชิงเครือข่ายคือ “ส่วนหนึ่ง” ภายใต้โครงสร้างการเมืองเชิงเครือข่ายของชนชั้นนำไทย ดังนั้น สถาบันพระมหากษัตริย์เชิงเครือข่ายย่อมดำรงตนภายใต้เงื่อนไขกรอบโครงของสิ่งที่เรียกว่า “ฉันทามติร่วม” (Consensus) ของชนชั้นนำไทย ซึ่งสิ่งนี้มีผลอย่างสำคัญทั้งในแง่การเกื้อหนุนหรือบั่นทอน “พระราชอำนาจนำ” ได้ทั้งสองทาง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกรอบห้วงเวลาที่สถาบันพระมหากษัตริย์เชิงเครือข่าย ยังมีอาจอยู่ในสถานะการครองอำนาจนำ (Hegemony) เหนือชนชั้นนำไทยกลุ่มต่าง ๆ ได้อย่างแท้จริง ซึ่งในการศึกษานี้คือช่วงก่อนราวกลางทศวรรษ 2530

References

- Anderson, B. (2008). Bānmūrang khōngrao longdāeng: Ngāemum thāng sangkhom læ watthanatham khōng ratprahān Hok Tulā [Our country to be in critical: Social and Cultural Aspect of Coup d'état on 6th October]. In Kasetsiri C. & Petchlertanan T. (ed.), *Āhāk Sipsī Thung Hok Tulā* [From October 14, 1973 to October 6, 1976]. Bangkok: The Foundation for the Promotion of Social Sciences and Humanities Textbooks Project.
- Atsawachaichan, S. (2013). Si Sip Rueang Yon Adit Sangkhom Thai Kon Hetkan Sip Si Tula [40 Stories about Thai Society before 14th October 1973]. *Sarakadee*, 29 (344), 128 - 129.
- Bureau of the Royal House Hold, the Kingdom of Thailand. (1996). *Sadetpraphātton Māpen khrōngkānphrarāṭchadamri pho.so. sōngphanhā rōisōng - sōngphanhārōisippēt* [From Traveling privately to the Royally-Initiated Projects, 1959 - 1975]. Bangkok: Amarin Printings and Publishing.
- Chaiching, N. (2013). *Khōfanfaināifan 'anlūachūa khwāmkhūanwai khōng khabūankān patipak Patiwatsiam* [To Dream...the Impossible Dream: the Movement of Siam Revolutionary Faction]. Nonthaburi: Fahdeawkan.
- Chainaken, C. (2011). *Kanmueang Nai Samai Nayokratthamontri Phraratchathan Sanya Thammasak (pho.so. sōngphanhārōisiphok - sōngphanhārōisippēt)* [Politics during the Royally-appointed Prime Minister Sanya Dharmasakti (1973 - 1975)] (Master's thesis, Thammasat University).
- Chariyakorn, W. (1998). Rūangplæk nai tamnān Hoksippætpī Khrutphā Trātang hāeng phāendin [Incredible Legend; 68 Years of Khrut Pha (Garuda emblem), the National Emblem of Thailand]. *Hi-Class*, 15(172), 74 - 80.
- Chitbundit, C. (2007). *Khrōngkānphrarāṭchadamri: Kānsathāpanā' amnātnām nai phrabātsomdetphraṭhaoyūhūa* [The Royally-Initiated Projects: the Making of Royal Hegemony of the King Rama IX]. Bangkok: The Foundation for the Promotion of Social Sciences and Humanities Textbooks Project.

- Chitsanga, T. (2016). Khwāmkhatyǣng thāng kāmūrang rawāng Pridi Banomyong Pūai ‘Ungphākḥon kap Sanyā Thamsak læ klum anurak niyom nai samai ratthabān Thanōm Praphāt pho.so. sōngphanhārōi sipsām - sōngphanhārōisiphok [The Political Conflict between Pridi Panomyong, Puey Ungphakorn, Sunya Thammasak, and Conservative Faction during the government of Thanom Prapas, 1970 - 1973]. *Journal of History*, 40(August 2015 - July 2016), 108 - 140.
- Eiawsriwong, N. (1995). Ratthammanūn chabap watthanatham thai [Thai Culture Version of Constitution]. *Chātthai Mūangthai Bēprīanlæ ‘Anusāowarīwādūaiwatthanatham, Rat lærūpkānchit samnuk* [Thai State, Thailand, Course Book, and the Monument of Culture, State, and Consciousness]. Bangkok: Matichon.
- _____. (2013). Pāthokthā “Sērīphāp Prachāthiptai kap sangkhomthai nai raya plīanphān” [Speech “Liberty, Democracy, and Thai Society in Transitional Period]. *Art for Liberty Exhibition*. Pridi Banomyong Institute (21st February).
- _____. (2015). Kradumphī Kāmūrang mūanchon læ chut phrarātcha thān [Bourgeoisie, Mass Politics, and Royal Dress]. *Time not change*. Bangkok: Matichon.
- Hochotmaihet Thammasat Ēkkasānmāilēkfēm A 8.6/53: Banthuk rāin-gān supphonlakāra sammanā Sup Wikhrō læ pramāen Kranī Sipsī Tulā sōngphanhārōisiphok* [Thammasat University Archives Document File A8.6/53: Concluding Report of Analytical and Evaluative Seminar in case of 14th October 1973].
- Jeamteerasakul, S. (2001). *Prawatsāt thī phāen gsāng* [Newly Created History]. Bangkok: Hok Tularamluk Press.
- _____. (2005). Lang Sipsī Tulā [After 14th October]. *Fahdeawkan*, 3(4), 168 - 171.
- Kasetsart University Engineering Alumni. (2010). *Sattha hēng chīwit Mōmlūang Chūchāt Kamphū* [The Belief of Life; M.L. Chuchat Kamphu]. Nakhonpathom: Physics Center Press.
- Kesboonchoo-Mead, K. (2007). *Kāmūrangthai phāitai yuk Sarit Thanōm* [Thai Politics in the Period of Sarit-Thanom]. The research of Pridi Banomyong Fund, The Foundation for 50 Years Bank of Thailand.

- Klinfoong, P. (2008). *Kānsadetphrarāṭchadamnān thōngthītāngchāng wat khōng Prabatsomdej prachaoyouhua Bhumibol Adulyadej pho.so. sōngphansīrōikāosipsām - sōngphanhārōisāmsip* [His Majesty King Bhumibol Adulyadej's visits to provincial areas, 1950 - 1987] (Master's thesis, Chulalongkorn University).
- McCargo, D. (2005). Network Monarchy and Legitimacy Crisis in Thailand. *The Pacific Review*, 18(4), 499.
- Meechai, T. (1983). *khwāmsamphan rawāng klum thurakit'ēkkachon lāe khārāṭchakān kap kām mīrangthai* [The Effects of the Interactions between Business Groups and Bureaucracy on Thai Politics] (Master's thesis, Chulalongkorn University).
- Mektrairat, N. (2006). *Phra phūsong pokklao prachāthiptai thai Hoksip-pī Sirirajsombatkap kām mīrangkānpokkhrōngthai* [The King who Protected Democracy: the Sixtieth Anniversary Celebrations of His Majesty's Accession to the Throne and Thai Politics]. Bangkok: Thammasat University Press.
- Office of His Majesty's Principal Private Secretary. (1980). *Mūnnithi songsām sinlapāchīp Nai phrabōromrāchinūpatham* [The Foundation of the Promotion of Supplementary Occupations and Related Techniques under the Royal Patronage of Her Majesty the Queen]. Bangkok: (n.p.).
- Ouyyanont, P. (2014). Samnakngān sapsin sūan phramahākasatri kap botbāt kānlongthun thāng thurakit [The Crown Property Bureau and Business Investment Role]. In Tulathon C. (ed.), *Phraphōnma chūai umnauy hai chūncham Sētthakitkām mīrang wādūai sapsinsūan phramahākasatri lang sōngphansīrōi chetsi phā* [Political Economy of The Crown Property after 1932]. Nonthaburi: Fahdeawkan.
- Pramoj, S, M.R. (1997). *Chīwalikhīt Anusorn ngānsadetphrarāṭchathān phlāngsop Mōmrāṭchawong sēnī Pramoj* [Memorial Cremation of M.R. Seni Pramoj]. Bangkok: Thaiwattanapanich.
- Ramsut, T. (ed). (2000). *Hāsip Pī Rāṭchaprachāsamāsai hāng kām sanōng phrarāṭpanithan* [50 Years of Rajpracha Samasai for the Royal Wish]. Nonthaburi: Rajpracha Samasai Foundation.
- Rattanadilokchai, W. (1993). *Khū chīwit lāe khwāmwang Kasēm Čhātikwanit* [The Life and Hope of Kasem Chatikwanit]. Bangkok: Phraew Press.

- Riggs, Fred W. (1966). *Thailand: The Modernization of a Bureaucratic Polity*. Honolulu: East - West Center Press.
- Saengthongkham, W. (2013). Bunmā Wongsawan (nung) [Bunmā Wongsawan (1)]. *Matichon Weekly*, 34(1737), 28 - 29.
- Satchawanit, Y. (1996). Phāṭ'āsā khōng somdetyā [The Princess Mother's Medical Volunteers]. *The Special Edition of The Princess Mother's Medical Volunteer Foundation Journal*, 10(19), 63 - 71.
- Sattayanurak, A. (2003). *Sakdinā kap phatthanākān thāng sangkhom watthanatham thai* [Dignity and Thai Social and Cultural Development]. The Office of the National Culture Commission.
- _____. (2014). *Prachāthiptai Khonthai mai thaokan* [Thai People's Democracy not be equal]. Bangkok: Matichon.
- Sattayanurak, S. (2007). *Khuekrit Kap Praditthakam Khwam Pen Thai" Lem Nung Yuk Chomphon Por Phibūnsongkhram* [Politics and the Construction of Thainess by M.R.Kukrit Pramoj Volume 1 Field Marshal Por Phibunsongkhram's Period]. Bangkok: Matichon Press.
- Sirungthong, K. (2006). Sanō 'Ūnākūn Lēkhāthikān Sōng Samai "Khon khōng saphāphat tong mī khunnaphāp" [Sanoh Unakul, two terms secretary "The personnel of NESDB must be competent"]. In Woradilok P. (ed.), *Hā Thotsawat saphāphat* [5 Decades of the National Economic and Social Development Board (NESDB)]. Bangkok: The National Economic and Social Development Board (NESDB).
- Sivaraksa, S. (1985). *Rueang Krom Muen Phi Thaya Lap Pharue Thi Ya Kon Tam Thatsana So Sivaraksa* [The Story of H.H. Prince Dhani Nivat in So. Sivaraksa's View]. Bangkok: *Sathirakoses-Nagapradipa Foundation*.
- Suwannathat-Pian, K. (2003). *King, Country and Constitution: Thailand's Political Development, 1932 - 2000*. London: Curzon.
- Suwanrat, P. (2002). *Thīraluk Phūang Suwanrat* [The Memorial for Phuang Suwanrat]. Bangkok: O.S. Printing House.
- Tamada, Y. (2008). Prachāthiptai Kānthamhaipenprachāthiptai lækān 'ōkchākpachāthiptai khōngprathedthai [Democracy, Democratization, and De-Democratization in Thailand]. *Fahdeawkan*, 6(4), 98 - 139.

- Tantiwetchakun, S. (2012). *Khāphāēndin sōn lūk* [Servant Teaches the Son]. Bangkok: Matichon.
- Techaphira, K. (2013). *Kānsēwanāsāthārana Khit mai prachāniyom: Čhāk ratthabān Thaksin thung Yinglux Rao rīanrū‘arai bāng* [Public speak “Rethinking about Populism: from government of Thaksin to Yinglax, what did we learn?]. Organized by The Thailand Development Research Institute (TDRI) and Fridrich-Ebert-Stiftung FES Thailand (30 May).
- Thanapornpan, R. (1989). *Krabūankān kamnot nayōbāl sētthakit nai prathedthai: botwikhrō chēng prawatsāt sētthakit kāmūang pho.so. sōngphansīrōichetsiphā - sōngphanhārōisāmsip* [The Process for Setting Economic Policy in Thailand: the Political Economy Historical Analysis, 1932 - 1987]. Bangkok: the Subcommittee on Publications, the Social Science Association of Thailand.
- Thepsongkhraow, S. (2009). *Krabūankān kamnot nayōbāl thīdīn nai prathedthai Rawāng pho.so. sōngphansīrōichetsiphā - sōngphan hārōi* [The Process of Land Policy Formulation in Thailand between 1932 - 1957] (Master’s thesis, Thammasat University).
- Unakul, S. (2013). *Phalang Thek No Khraet: Phan Chiwit Lae Ngan Khong Sanoh Anukul* [Technocrat’s Power: Life and Work of Sanoh Unangkul]. Bangkok: Matichon Press.
- Winichakul, T. (2013). *Prachāthiptai thī mī phramahākasatri yū nūa kāmūang* [Democracy which the Monarchy is above the Politics]. Nonthaburi: Fahdeawkan.